UTJECAJ KRIZE NA OBILJEŽJA OSOBNE POTROŠNJE POJEDINCA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Čović, Ana

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of economics Split / Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:124:368601

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

Repository / Repozitorij:

REFST - Repository of Economics faculty in Split

zir.nsk.hr

UNIVERSITY OF SPLIT

dabar

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U SPLITU

EKONOMSKI FAKULTET

DIPLOMSKI RAD

UTJECAJ KRIZE NA OBILJEŽJA OSOBNE POTROŠNJE POJEDINCA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Mentor:

Doc. dr. sc. Josipa Višić

Student:

Ana Čović

Split, rujan, 2016.

SADRŽAJ:

1. UVOD 3

1.1. PROBLEM ISTRAŽIVANJA 4

1.2. PREDMET ISTRAŽIVANJA 5

1.3. CILJEVI ISTRAŽIVANJA 6

1.4. STRUKTURA DIPLOMSKOG RADA 7

2. GOSPODARSKE KRIZE 8

2.1. Pojam i značenje kriza 8

2.2 Kriza u RH 11

3. OSOBNA POTROŠNJA POJEDINCA 14

3.1. Teorija osobne potrošnje 14

3.2. Mjerenje osobne potrošnje pojedinca 16

3.3. Mjerenje životnog standarda u Republici Hrvatskoj 19

3.4. Siromaštvo u Republici Hrvatskoj 20

3.5. Utjecaj globalne krize na potrošnju 22

4. EMPIRIJSKA ANALIZA UTJECAJA KRIZE NA OBILJEŽJA OSOBNE POTROŠNJE POJEDINCA U REPUBLICI HRVATSKOJ 25

4.1. Znanstvene metode 25

4.2. Doprinos istraživanja 25

4.3. Obilježje skupa 25

4.4. Testiranje hipoteza 32

4.5. Kritički osvrt 45

5. ZAKLJUČAK 46

SAŽETAK 47

SUMMARY 47

LITERATURA 50

1. UVOD

U svijetu globaliziranih gospodarskih tokova promjene u jednom gospodarstvu reflektiraju se sa određenim vremenskim pomakom na sva gospodarstva s kojima poslovanje izravno ili neizravno postoji.

Investitori će prateći i vijesti iz ostalih gospodarstava definirati svoja očekivanja, zbog čega sva kretanja u trećim gospodarstvima imaju utjecaj na kretanja poslovanja unutar nacionalnog gospodarstva.

Investicijske odluke temeljene na očekivanjima u razdobljima krize produbljuju krizu, dok u razdobljima prosperiteta pojačavaju ekonomski uzlet.

Zadatak monetarne i fiskalne politike je da se suoče s ovim izazovom na način da primjenjuju korektivne mjere pod pritiskom naglog uzleta, ali i ekspanzivne mjere u trenutcima korekcija gospodarskog rasta.

Gospodarski rast je pokazatelj stanja u gospodarstvu. U situaciji gospodarskog rasta stanovništvo se više otvara potrošnji, čime se zadovoljava veći broj potreba, a što za posljedicu ima rast životnog standarda.

U ovom diplomskom radu koristeći metode kvantitativne analize u ekonomiji vrši se empirijska analiza utjecaja globalne financijske krize na potrošnju u Republici Hrvatskoj.

1.1. PROBLEM ISTRAŽIVANJA

Kriza, recesija, gospodarska previranja, financijske nestabilnosti jedne su od najčešćih ekonomskih pojmova koji se u zadnjem desetljeću nalaze u velikom broju znanstveno - stručnih radova, istraživanja te ostale mnogobrojne literature.

Kriza je ostavila traga na sve segmente života skoro svih žitelja svijeta, od njihovog ekonomskog djelovanja do privatnih odluka. Ipak, može se reći da je ponajviše imala utjecaj na prihodovnu stranu pojedinca, odnosno njegovu kupovnu moću, što je imalo određeni utjecaj i na obilježja njegove osobne potrošnje.

Kriza se može definirati kao „abnormalan odmak od stanja ravnoteže. Određeni autori (Schumpeterovi zagovornici) krizu objašnjavaju kao poslovni ciklus, dok je drugi (kejnezijanci) smatraju devijacijom od razine punog kapaciteta. Pobornici Friedmana i neoliberalizma krizu vide kao normalnu prilagodbu tržišta novca i roba. Unatoč značajnim posljedicama koje svaka kriza ostavlja određeni ekonomski stručnjaci u krizi ne vide razlog za zabrinutost, jer prema njima je ona samo kratkotrajni fenomen, odnosno uobičajeno stanje tržišne ekonomije. Drugi smatraju da kriza sa sobom nosi značajne posljedice i svakoj se treba ozbiljno pristupiti u cilju njenog suzbijanja i saniranja posljedica.“[1]

„Teoretske odrednice istraživanja osobne potrošnje nalaze se u radovima ekonomskih mislioca koji su u okviru neoklasične teorije pokušavali objasniti ponašanje potrošača.“[2] Ipak, u novije vrijeme sve veću važnost prilikom istraživanja osobne potrošnje ima nova institucionalna ekonomija koja, pored ekonomskih, ukazuje i na mogućnosti sagledanja čitavih grupa neekonomskih činitelja važnih za determiniranje potrošačkih preferencija na mikro, odnosno za kretanje osobne potrošnje na makrorazini.[3]

[1] Sharma, S. (2010): Ekonomska kriza i kriza ekonomske znanosti, Acta Turistica, Vol.22 No.1 June 2010., str. 7- 36
[2] Bogović, N. D. (2002): Dugoročna obilježja osobne potrošnje u Republici Hrvatskoj, Ekonomski pregled, Vol. 53 No. 7-8, 2002, str. 623.
[3] Ibid.

Slika 1.: Utjecaj financijske krize na potrošača

Izvor: Madžarević-Šujster S.: Učinak krize na životni standard u Republici Hrvatskoj, Radni materijali, Str 10, dostupno na http://www.mspm.hr/UserDocsImages//arhiva/files/40062//SANJA_MADŽAREVIĆ_ŠUJSTER_UČINAK_KRIZE_NA_STANDARD.pdf (13.08.2016.)

U kontekstu iznesene problematike postavlja se pitanje u kojim okvirima kriza unutar jedne zemlje može utjecati, ne samo na kretanje razine osobne potrošnje pojedinca nego i na njezine karakteristike, odnosno obilježja. Upravo je to problem istraživanja ovog rada.

1.2. PREDMET ISTRAŽIVANJA

Predmet istraživanja ovog rada je kriza u kontekstu osobne potrošnje pojedinca u Republici Hrvatskoj, odnosno utjecaj krize na obilježja njihove potrošnje. Istraživanje će u teoretskom dijelu sadržavati odrednice gospodarskih previranja, odnosno zadnje financijske krize. Objasniti će se njene karakteristike, uzroci i posljedice s ciljem da bi se približilo kontekstu problema istraživanja osobne potrošnje pojedinca.

Naglasak u radu dan je na strukturi osobne potrošnje, odnosno na koji se način ona mijenja pod utjecajem gospodarskih previranja u korelaciji sa određenim obilježjima pojedinca u Republici Hrvatskoj.

Glavnina istraživanja u ovom radu odnosi se na empirijsku analizu provedenu putem anketnog upitnika. U sklopu rada napraviti će se anketno istraživanje kod kojega će uzorak biti dovoljno velik te raznolik kako bi u svojoj strukturi na taj način što vjernije prikazao cjelokupnu populaciju u Republici Hrvatskoj. Segmentiranje pojedinca u sklopu istraživanja vršiti će se po osnovnim obilježjima skupa kao što su spol, dob, itd., ali ipak većim dijelom po ostalim obilježjima veoma bitnim za kontekst istraživanja ovog rada kao što je dohodak pojedinca, količina i segment potrošnje, itd.

Kako bi se došlo do konkretnih zaključaka, temeljenih na rezultatima provedenih statističkih testova u međusoban odnos stavljati će se varijable koje determiniraju gospodarski rast, odnosno pad, kupovna moć pojedinca, njegov dohodak, njegova količina potrošnje, oblik osobne potrošnje, obilježja kao što su životna dob, spol, razina edukacije, itd.

1.3. CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Temeljni cilj ovoga rada je ustvrditi je li, i na koji način, kriza utječe na prihodovnu stranu pojedinca što se odražavana na količinu i strukturu njegove osobne potrošnje.

Također, istraživanjem u radu će se nastojati dati i slijedeći doprinosi:

- dati teorijska objašnjenja za opće pojmove koji se vežu uz sam rad kao što su gospodarska previranja, krize, recesija, dohodak, potrošnja, karakteristike segmenta potrošača;
- istražiti utjecaj krize na obilježja pojedinca;
- ustvrditi utjecaj krize na ukupne prihode pojedinca;
- iskazati obilježja osnovne potrošnje;
- ustvrditi poveznice između obilježja pojedinca i njegove potrošnje.

1.4. STRUKTURA DIPLOMSKOG RADA

Rad je podijeljen na pet poglavlja uzimajući u obzir uvodni dio i zaključak.

U prvom dijelu rada opisuje se i tumači problem i predmet istraživanja, definiraju ciljevi i hipoteze koje treba dokazati, dosadašnja istraživanja i doprinos istraživanju. Uz to, navode se i odgovarajuće znanstvene metode istraživanja.

U drugom dijelu teoretski se iznosi pojam i značenje kriza. Definiraju se osnovna obilježja kriza te na koji način utječu na osobnu potrošnju.

U trećem dijelu rada daje se opći pregled teorije potrošnje sa naglaskom na osobnu potrošnju sa svim svojim popratnim obilježjima.

Četvrti dio rada je glavni empirijski dio rada gdje se na temelju opsežnog anketnog istraživanja dolazi do konkretnih zaključaka preko analiziranja uzorka i testiranja hipoteza.

Peto poglavlje namijenjeno je zaključnim razmatranjima.

Na kraju diplomskog rada prikazati će se korištena literatura te detaljan pregled tablica i grafikona korištenih za potrebe istraživanja.

2. GOSPODARSKE KRIZE

2.1. Pojam i značenje kriza

Raymond Smith definira fininancijsku krizu kao "oštro, kratko pogoršanje svih ili većine ekonomskih indikatora gdje spadaju kratkoročni kamatnjaci, cijena imovine, pojava nelikvidnosti, niži kamatnjaci, pad cijena imovine, nelikvidnost, bankrot određenog broja fin. institucija".

Dolaskom gospodarske krize dolazi do odbacivanja i negiranja starih doktirna i ekonomskih teorija, te na isto mjesto dolaze nove. Gotovo polovicu stoljeća od početka dominacije intervencionističke ideologije dolazi do ponovnog preokreta. Liberalističke teorije i doktrine ponovno dobivaju na važnosti. Početak 1970-ih godina obilježene su nestalnostima cijena robe, valuta, nekretnina i dionica, da bi u drugoj polovici 1980-ih godina, Japan doživio nagli rast na svojim tržištima nekretnina i dionica. Tijekom istoga razdoblja cijene nekretnina i dionica su se i u Finskoj, Norveškoj i Švedskoj povećale čak i brže nego u Japanu. Temeljna načela laissez faire doktrine temeljila su se na klasičnoj liberalnoj školi čije je glavno načelo deregulacija tržišta, tj. pretpostavka da tržište treba pustiti da djeluje nesmetano, bez značajnijih postavljanja ograničenja. Dakle, prema njihovoj doktrini s neoliberalnog tržišta se prirodno kreću prema ravnoteži ponude i potražnje, tj. postoji autostabilizirajući mehanizam, te se najefikasnije alociraju resursi. Tako razrađene i dotjerane teze klasične liberalne doktrine postoje u formi neoliberalnih ekonomskih misli, čija su temeljna načela formulirana u Washingtonskom konsenzusu. Nova je ideologija postala općeprihvaćena posebice nakon kolapsa socijalističko-planskog modela.

Početkom 1990-ih godina došlo je do naglog i velikog porasta cijena nekretnina i dionica u Tajlandu, Maleziji, Indoneziji, ali i većini obližnjih azijskih zemalja. Cijene dionica su u svakoj od ovih zemalja rasle i stopama od 100% 1993. godine. U drugoj polovici 90-ih godina dvadesetog stoljeća Sjedinjene Američke Države su doživjele veliki rast na tržištu dionica. Postojala je manija glede cijena dionica tvrtki u novim privrednim granama poput informacijske tehnologije i internetskih djelatnosti.

Nagli rast cijena često je praćen neodrživim promjena cijena ili tokova novca. Razbijanje trenda rasta cijena imovine u Japanu dovela je do masovnoga propadanja velikoga broja banaka i drugih vrsta financijskih tvrtki i do više od desetljeća niskog gospodarskog rasta. Razbijanje trenda rasta cijena imovine u Tajlandu pokrenula je efekt zaraze i dovela do jakih

padova cijena dionica u cijeloj regiji. SAD su 2000. godine bilježile pad cijena dionica tijekom nekoliko sljedećih godina, te je posljedica bila kratka i plitka recesija. U promatranom tridesetogodišnjem razdoblju (od sedamdesetih godina do kraja dvadesetog stoljeća) promjene deviznih vrijednosti nacionalnih valuta su bile velike. Dakle, početkom 1970-ih godina dominantno je tržišno gledište bilo da bi se devizna vrijednost dolara SAD-a mogla smanjiti za desetak posto radi kompenzacije viših stopa inflacije u SAD-u u odnosu na Njemačku i Japan. Zlatni standard SAD su napustile 1971. godine koji je bio jednak 35 dolara za uncu zlata postavljen 1934. godine. U narednih nekoliko godina došlo je do dva povećanja zlatnoga pariteta SAD-a premda državna riznica SAD-a više nije htjela kupovati i prodavati zlato. Nastojanja da se zadrži modificirana verzija brettonwoodskoga sporazuma s vezanim deviznim tečajevima, koje je formalizirano Sporazumom u instituciji Smithsonian iz 1972. nije uspjelo, te se prešlo na fluktuirajuće devizne tečajeve početkom 1973. godine.

Kao posljedica uvođenja fluktuirajućeg tečaja američki dolar je već u 1970-im godinama izgubio više od pola svoje vrijednosti u odnosu na Njemačku marku i Japanski jen, dok već u prvoj polovici 1980-ih godina Američki dolar bilježi jačanje, ali ne do razine s početka sedamdesetih godina.

U tim godinama velika devizna kriza pogađa valute mnogih drugih zemlja u razvoju. Valuta većine zemalja je deprecirala 30% u odnosu na njemačku marku. Dakle, Meksički je pesos izgubio više od pola svoje vrijednosti izražene u američkim dolarima sredinom devedesetih godina. Slabljenje su bilježile i azijske valute (tajlandski baht, malezijski ringit, indonezijska rupija i južnokorejski von) koje su značajno deprecirale na deviznom tržištu tijekom azijske financijske krize u ljeto i jesen 1997. godine. Većina banaka u Tajlandu, Maleziji, Južnoj Koreji i nekoliko drugih azijskih zemalja bankrotirale su za vrijeme azijske financijske krize sredinom 1997., izuzev banaka Hong Konga i Singapura.

Promjene tržišnih deviznih tečajeva glede ovih pojedinačnih valuta bile su često značajno veće nego što bi to proizašlo iz razlika između nacionalnih stopa inflacije u pojedinim zemljama. Disproporcije vrijednosti valuta bile su mnogo veće nego u bilo kojem ranijem razdoblju.

Početkom dvadeset prvog stoljeća dolazi do značajnijeg širenja američkog tržišta nekretnina, što je za posljedicu imalo standardne faze nekontroliranog rasta cijena imovine, zbog čega je pretjerana likvidnost stvorila problem nedostatka likvidnosti. Pad cijena aktiva, te pojava

nelikvidnost bankarske aktive, do koje je došlo uslijed pada vrijednosti nekretnina uzrokovao je krizu likvidnosti.

Mnoge su banke doživjele ogromne gubitke slijedom čega su bankrotirale ili su pak bile nacionalizirane. Kao najznačajnija posljedica naglih korekcija cijena nekretnina je pad agregatne potražnje, što je posljedično rezultiralo padom proizvodnje te dovelo do naglašenog povećanja stope nezaposlenosti, a što je za posljedicu imalo i pad životnog standarda stanovništva.

Deset velikih financijskih mjehura

1. Nizozemski tulipanski mjehur 1636.
2. Mjehur Južnoga mora 1720.
3. Mjehur Mississippija 1720.
4. Mjehur cijena dionica potkraj 1920-ih godina, 1927. - 1929.
5. Nagli i veliki porast bankovnih zajmova Meksiku i drugim zemljama u razvoju 1970-ih godina
6. Mjehur glede nekretnina i dionica u Japanu 1985. - 1989.
7. Mjehur glede nekretnina i dionica u Finskoj, Norveškoj i Švedskoj 1985. - 1989.
8. Mjehur glede nekretnina i dionica u Tajlandu, Maleziji, Indoneziji i nekoliko drugih azijskih zemalja 1992. - 1997.
9. Nagli i veliki porast inozemnog investiranja u Meksiku 1990. - 1993.
10. Mjehur glede izvanburzovnih dionica u Sjedinjenim Državama 1995. - 2000.

Slika 2.: Važnije financijske krize kroz povijest

Izvor: Charles P. Kindleberger i Robert Z. Aliber,: Najveće financijske krize, str. 18

U tom razdoblju američki FED je propustio iskoristiti zakonske mogućnosti koje je imao na raspolaganju u cilju obustavljanja rizičnog kreditiranja. Neposredno prije dolaska financijske krize središnje banke većine zemalja su vodile ekspanzivnu monetarnu politiku, što je između ostalog i vodilo problemu pretjerane globalne likvidnosti. Dakle, ni većina međunarodnih ekonomskih organizacija nije na vrijeme uočila postojanje uzroka krize, zbog čega nisu poduzete ni korektivne mjere.

Banke su korištenjem složenijih financijskih operacija zaobilazile postojeću pravnu regulativu. Takve transakcije nisu iskazivane u bilancama banaka, čime su banke realno smanjile odnos realiziranih kredita i posjedovanja kapitalnih zaliha koje smanjuju rizik bankrota, čime su ostvarivani i znatno veći profiti iz korištenja financijske poluge.

Zbog same složenosti realne bilance banaka procjena solventnosti je postala izuzetno teška, a izričito uz postojanje niske razine regulacije djelatnosti rejting agencija. Nastali problemi u financijskom sektoru odrazili su se na realnu ekonomiju što je dovelo do povećanja nezaposlenosti mladih, napuštanja školovanja mladih, porasta siromaštva i sl.. Ekonomska kriza je stvorila i socijalnu krizu, koju najviše osjećaju najsiromašniji.

2.2 Kriza u RH

Već u drugoj polovici 2008. godine posljedice globalne ekonomska krize odrazile su se i u Hrvatskoj gdje je prvotno došlo do zaustavljanja gospodarskog rasta, nakon čega dolazi i do pada proizvodnje i potrošnje. Pad gospodarske aktivnosti za posljedicu je imao pad BDP-a za 5,8% (Državni zavod za statistiku: Statističke informacije 2010., Zagreb, 2010., str.44.).

Nakon ratnih zbivanja početkom devedesetih godina prošlog stoljeća jedan od glavnih pokretača rasta nacionalne ekonomije predstavljala je domaća potražnja.

Dolaskom financijske krize odlazi do pada realne potrošnje kućanstva kao posljedica pada neto realnih dohodaka, što se značajno reflektiralo i kao smanjenje uvoznog obujma dobara.

Tijekom poslijeratnog niza godina povećanja domaće potražnja, posebice osobne potrošnje koja je značajno temeljena na zaduživanju, dolazi do stalnog rasta vanjske zaduženosti. Dakle, porast konzumerizma nije bio popraćen povećanjem štednje. Nastala razlika između domaćih investicija i domaće štednje važan je ekonomski pokazatelj koji ukazuje na razinu korištenja inozemnih financijskih izvora.

Iako je svim zemljama u tranziciji inozemno zaduživanje neophodno za ubrzani razvoj, ono ima smisla isključivo ako je investicija dugoročno rentabilna, a ne okrenuta tekućoj potrošnji kao što je to bio slučaj u Republici Hrvatskoj.

Do 2001. glavni izvor vanjskog zaduživanja su predstavljale pozajmice domaćeg javnog sektora i pozajmice privatnog sektora za koje je jamčila država, da bi u razdoblju nakon privatizacije bankarskog sustava došlo do sustavnog zaokreta u smjeru značajnijeg porasta kreditiranje privatnog domaćeg sektora iz privatnih stranim izvorima. U tom razdoblju Hrvatska prelazi iz srednje u visoko zaduženu zemlju gdje vanjski dug intenzivno raste.

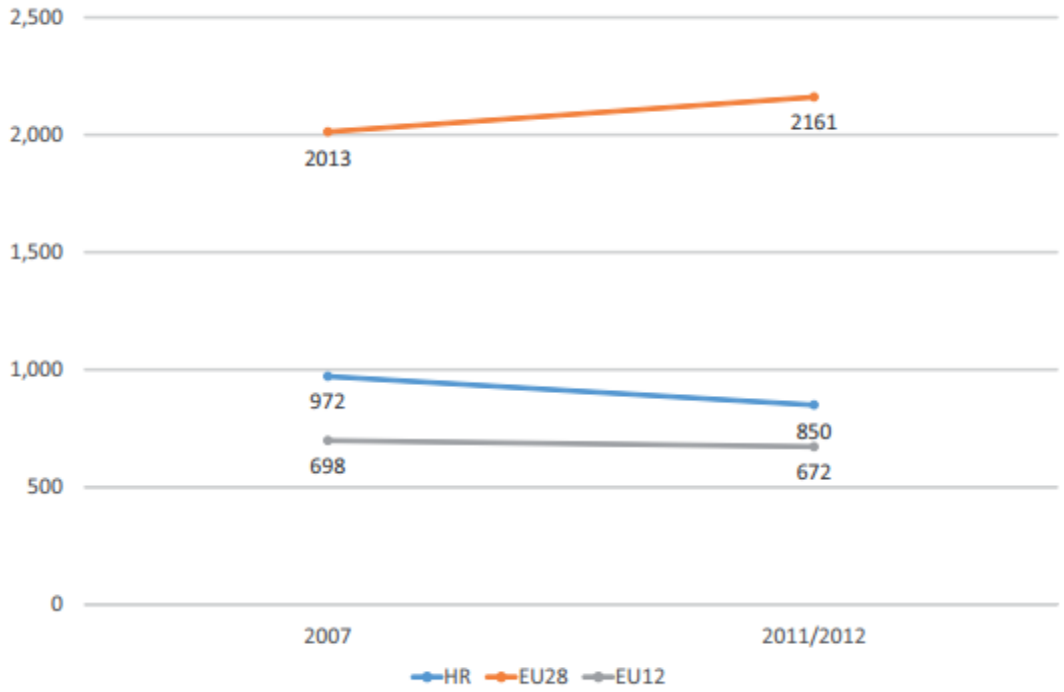
Inozemni dug je 1993. iznosio tek 14,4% BDP-a (Domazet, op. cit. (bilj 26), str. 7.), nakon čega je ubrzano rastao, da bi u 2010. probio psihološku granicu od 100% vrijednosti BDP-a (Izvor: Babić M., 2006., op.cit., str.85.)

Dio vanjskog duga nastao je i zaduživanjem države, zbog čega se u vremenima financijske krize raspravljalo o jačanju fiskalne odgovornosti, smanjivanju fiskalne potrošnje i proračunskog manjka. Usprkos uloženim naporima deficit opće države povećao se treću godinu za redom gdje je u 2008. iznosio je 1.3%, a tijekom 2011. iznosio je na 5.6% BDP-a. Ministarstvo financija Republike Hrvatske: Strategija upravljanja javnim dugom za razdoblje od 2011.-2013., str 2). Povećanje proračunskog deficita u 2011. nastalo je kao posljedica pada prihoda od PDV-a i trošarina, ukidanja kriznog poreza i cjelogodišnjeg učinka smanjenja poreznih stopa na dohodak, dok s duge strane nije vršena korekcija rashoda s ciljem nadomještanja palih prihoda.

Petak i Petek (2009.) Petak Zdravko, Petek Ana, Policy Analysis and Croatian Public Administration: The Problem of Formulating) u svom radu su došli do zaključka da se odluke donose na temelju grube procjene, a ne na temelju sustavne analize javne politike, što za posljedicu ima zamršenje javnih financija.

U protekla dva desetljeća hrvatski je izvoz je bilježio stagnaciju uz istovremeni rast uvoza zbog čega se stvorio visok vanjskotrgovinski deficit koji je potaknuo vanjsko zaduživanje.

Budući da se izvoz prvenstveno bazira na izvozu usluga, zabrinjavajući je podatak da je tijekom 2011. ukupan izvoz robe i usluga pao, unatoč pozitivno ocijenjenoj turističkoj sezoni. Valja citirati odlomak iz recentnog Biltena HNB-a: „Treba istaknuti da je spomenuti pad ostvaren u okolnostima rastuće inozemne potražnje, koja je u svim drugim usporedivim zemljama rezultirala iznimno snažnim porastom izvoza. To upućuje na smanjenje tržišnog udjela domaćih poduzeća na inozemnim tržištima i naglašava nužnost provođenja mjera za jačanje konkurentnosti.“ 43 HNB, Bilten broj 179, godina XVIII, Zagreb, ožujak 2012., str. 3.

Slika 3: Usporedba prosječnog raspoloživi dohodak kućanstva u 2007. i 2011/2012 godini u RH i zemljama članicama EU (Eur)

Izvor: http://knjiznica.sabor.hr/pdf/E_publikacije/Trends_in_quality_of_life_Croatia.pdf (12.08.2016.)

Raspoloživi dohodak kućanstva je važan čimbenik koji utječe na životni standard i životno zadovoljstvo. Prema podacima EQLS , prosječni raspoloživi dohodak kućanstva u Hrvatskoj je znatno niži nego u EU28 i nešto viši od EU12 (slika 3). Ovi podaci su u skladu sa službenim Eurostat statističkim podatcima. Iako postoji velika razlika između država članica Europske unije koji se odnose na srednju bruto po satu zarade , razlike su niže kad je kupovine Standard Power (PPS) uključen. Jedan PPS može kupiti istu količinu dobara i usluga u svakoj zemlji. Zaposleni u Hrvatskoj zarađuju 40,3 % posto prosjeka EU27 zarade , ali 59,6 % od prosjeka EU-27 PPS (Eurostat , 2013a) .

3. OSOBNA POTROŠNJA POJEDINCA

3.1. Teorija osobne potrošnje

Osobna potrošnja se odnosi na sva dobara i usluga koje kupuju stanovnici neke zemlje.

Osobna potrošnja se sastoji od 3 sastavnice, i to trajna potrošačka dobra, kratkotrajna potrošačka dobra i usluge. Glavna karakteristika trajnih potrošačkih dobra jest da je to roba koja se može skladištiti, te je prosječni rok trajanja barem tri godine (npr. vozila, bijela tehnka i sl.). Za razliku od trajnih potrošačkih dobara kratkotrajna dobra su dobra koja se mogu skladištiti, no njen prosječni vijek trajanja je do tri godine. Dobra koja se ne mogu skladištiti jesu usluge, te ih potrošači konzumiraju za vrijeme kupnje.

Na osobnu potrošnju djeluju mnogi čimbenici, dok najvažniji jest raspoloživi dohodak. Raspoloživi dohodak dio je dohotka koji ostaje pojedincima nakon što su platili sve poreze i druga davanja. U vremenima rasta raspoloživog dohotka potrošača raste i potrošnja, dok je s padom raspoloživog dohotka povezan i pad potrošnje, zbog čega dolazi do pada životnog standarda pojedinca.

Dakle, osobna potrošnja obuhvaća sve izdatke za hranu, bezalkoholna i alkoholna pića, odjeću, obuću, duhan, stanovanje, pokućstvo, zdravstvo, prijevoz, komunikacije, rekreacije, kulturu, obrazovanje, i druga dobra i usluge.

Odnos između osobne potrošnje i raspoloživog dohotka može se prikazati jednadžbom ponašanja .

Ukoliko C označava osobnu potrošnju, a YD označava raspoloživi dohodak tada jednadžba ponašanja glasi :

$$C=f(YD) \qquad (1)$$

Dakle, ova jednadžba ponašanja pokazuje da je osobna potrošnja, C, funkcija raspoloživog dohotka YD. Funkcija C(YD) naziva se funkcija potrošnje.

Pozitivan znak ispod YD znači da rastom raspoloživog dohotka raste i potrošnja.

Zbog jednostavnosti često se pretpostavlja da je funkcija potrošnje linearna funkcija, te glasi:

C=c0+c1*YD (2)

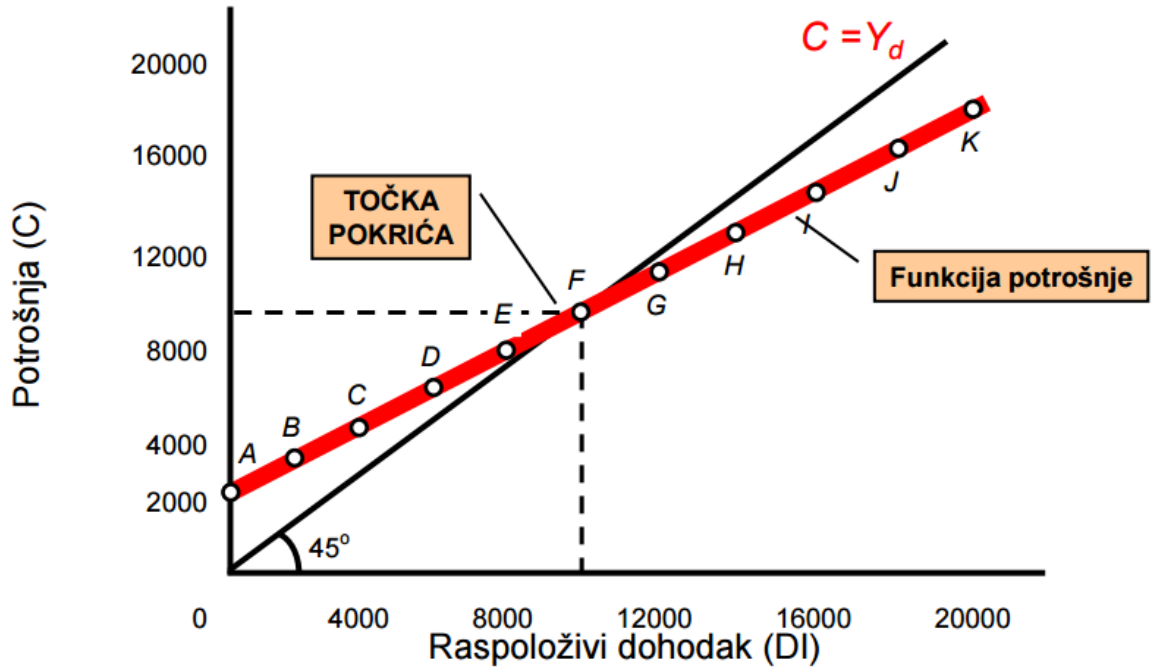
Odnos između osobne potrošnje i raspoloživog dohotka sada je opisan s dva parametra, a to su parametri c0 i c1.

Parametar c0 obuhvaća dio potrošnje koji je neovisan o dohotku. Ako pretpostavimo da je raspoloživi dohodak jednak nuli mora postojati neka potrošnja jer ljudi moraju jesti, piti, kupovati obuću i odjeću i sl.. Na potrošnju utječu subjektivni i objektivni faktori.

Subjektivni faktori odražavaju preferencije potrošača, a mogu biti pod utjecajem propagande, očekivanja u kretanju cijena, povjerenja potrošača, o raspoloživosti dobara za potrošnju i kretanju dohotka.

U objektivne faktore spadaju razdioba dohotka, uvjeti i raspoloživost potrošačkih kredita imetak (bogatstvo) potrošača i kamatnjak.

Parametar c1 još se zove i sklonost potrošnji. Pokazuje što se događa s osobnom potrošnjom kad se raspoloživi dohodak poveća za jednu jedinicu.

Slika 4.: Raspoloživi dohodak i potrošnja

Izvor: Nastavni radni materijali http://web.efzg.hr/dok/ETE/lskuflic//osnove/PM%2010%202010-2011%20(A).pdf, str. 19 (22.08.2016.)

Svaka točka na pravcu pod kutom od 45 stupnjeva pokazuje da je potrošnja jednaka dohotku i štednja je nula. Funkcija potrošnje ispod pravca pod kutom od 45 stupnjava, kućanstvo ima pozitivnu štednju (mjeri se vertikalna udaljenost dviju krivulja). Funkcija potrošnje iznad pravca pod kutom od 45 stupnjeva, potrošnja je veća od dohotka, negativna štednja.

3.2. Mjerenje osobne potrošnje pojedinca

Osobna potrošnja se može klasificirati prema namjeni (COICOP - Clasification of Individual Consumption by Purpose). Izdaci za hranu se odnose na količine hrane i pića kupljene u zemlji, inozemstvu, proizvedeni u vlastitom gospodarstvu kao i primljene i dane na poklon u kućanstvu. Hrana i piće konzumirani u ugostiteljskim objektima i u posjetu kod prijatelja i rođaka nisu uključeni u izračune. Za obračun vrijednosti hrane i pića proizvedenih na vlastitom gospodarstvu i utrošenih u vlastitom kućanstvu koriste se prosječne maloprodajne cijene po županijama.

Podatci o potrošnji kućanstava se prikupljaju putem ankete o potrošnji (APK), te se metoda istraživanja temelji na uzorku kućanstava.

Anketa o potrošnji kućanstva (APK) jest istraživanje koje se provodi na uzorku privatnih kućanstava. Anketom se prikupljaju podaci o izdacima za potrošnju kućanstava i dohocima kućanstava te podaci o socioekonomskim i demografskim obilježjima kućanstava.

Svrha provođenja Ankete o potrošnji kućanstava jest dati sliku visine i strukture izdataka za potrošnju kućanstava prema klasifikaciji osobne potrošnje prema namjeni te prema različitim socioekonomskim obilježjima kućanstva. Osim o izdacima kućanstva. Anketa daje i podatke o uvjetima stanovanja, opremljenosti trajnim dobrima i sl.. (izvor: DSZ).

Istraživanjem se prikupljaju podatci o izdacima za potrošnju kućanstava te podaci o društveno-ekonomskim i demografskim karakteristikama kućanstava (dob, spol, stupanj obrazovanja i sl.). Anketa se kontinuirano provodi u odabranim kućanstvima. Većina podataka o proizvodima i uslugama koje kućanstvo koristi prikupljaju se putem intervjua, dok su podatci o izdacima za hranu, piće i robu široke potrošnje prikupljaju dnevnicima vođenim u kućanstvima 14 dana. Ovom anketom obuhvaćena su samo privatna kućanstva, tj.

isključeno je institucionalno stanovništvo (smješteno u bolnicama, domovima, zatvorima i sl.) te potrošnja stranih turista.

Podaci dobiveni putem ankete koriste se za izračun pondera za praćenje indeksa potrošačkih cijena, izračun finalne potrošnje kućanstava te za izračun pokazatelja siromaštva.

Klasifikacija osobne potrošnje prema namjeni (COICOP) razvrstava troškove na 12 glavnih skupina, i to (DSZ):

- Hrana i bezalkoholna pića,
- Alkoholna pića i duhan,
- Odjeća i obuća,
- Stanovanje i potrošnja energenata,
- Pokućstvo, oprema za kuću i redovito održavanja kuće,
- Zdravstvo,
- Prijevoz,
- Komunikacija,
- Rekreacija i kultura,
- Obrazovanje,
- Restorani i hoteli
- Ostala dobra i usluge.

IZDACI ZA POTROŠNJU, PROSJEK PO KUĆANSTVU
CONSUMPTION EXPENDITURES, AVERAGE PER HOUSEHOLD

	2008.	2009.	2010.	2011.	2014.[1)]	
Izdaci za potrošnju – ukupno, kuna	74 524	76 188	75 167	74 941	81 315	*Consumption expenditures – total, kuna*
Struktura izdataka prema glavnim skupinama, %						*Structure of expenditures according to main groups, %*
01 Hrana i bezalkoholna pića	32,1	32,1	32,1	31,7	29,5	*01 Food and non-alcoholic beverages*
02 Alkoholna pića i duhan	3,5	3,6	3,8	3,7	3,3	*02 Alcoholic beverages and tobacco*
03 Odjeća i obuća	7,9	7,3	6,4	6,0	6,8	*03 Clothing and footwear*
04 Stanovanje i potrošnja energenata[2)]	13,8	14,4	14,9	15,7	16,2	*04 Housing and energy consumption[2)]*
05 Pokućstvo, oprema za kuću i redovito održavanje kuće	5,4	5,2	4,9	4,6	4,5	*05 Furnishings, household equipment and routine maintenance of the house*
06 Zdravstvo	2,8	2,8	3,2	2,7	2,9	*06 Health*
07 Prijevoz	12,0	11,0	12,0	12,9	13,0	*07 Transport*
08 Komunikacije	5,4	5,1	5,3	5,4	5,5	*08 Communications*
09 Rekreacija i kultura	5,4	6,0	5,6	5,3	6,0	*09 Recreation and culture*
10 Obrazovanje	0,9	1,0	0,9	0,9	1,1	*10 Education*
11 Restorani i hoteli	3,1	3,1	2,4	2,4	2,7	*11 Restaurants and hotels*
12 Razna dobra i usluge	7,7	8,4	8,5	8,7	8,5	*12 Miscellaneous goods and services*

Slika 5.: Prosječni izdaci za potrošnju u kriznom razdoblju RH

Izvor: ANKETA O POTROŠNJI KUĆANSTAVA, DSZ, ZAGREB, 1. TRAVNJA 2016.

Hrana i bezalkoholna pića uključuju izdatke za proizvode od žitarica, meso i mesne prerađevine, ribu i riblje prerađevine, mlijeko i mliječne proizvode, ulja i masnoće, voće i povrće, šećer, džem, konditorske proizvode, ostale prehrambene proizvode (npr. dodatke jelima) i bezalkoholna pića (npr. osvježavajuća pića, čaj).

Alkoholna pića i duhan uključuje izdatke za sve vrste alkoholnih pića (vino, pivo, žestoka alkoholna pića) i duhanske proizvode.

Odjeća i obuća uključuje izdatke za sve vrste muške, ženske i dječje odjeće i obuće te njihov popravak, čišćenje i posuđivanje.

Stanovanje i potrošnja energenata uključuje izdatke za plaćanje najamnine, komunalija, električne energije, vode, plina, popravaka u stanu te proizvoda i usluga za redovito održavanje stana. U izdatke te skupine nije uključena imputirana najamnina. Imputirana najamnina odnosi se na kategorije vlasnika stana (kuće) i ostale kategorije stanara koji nisu podstanari i predstavlja pretpostavljeni iznos naknade za najam stana koju bi kućanstvo koje stanuje u vlastitom stanu, platilo kada bi isti takav stan trebalo unajmiti za potrebe svoga kućanstva.

Pokućstvo, oprema za kuću i redovito održavanje kuće uključuje izdatke za kupnju pokućstva, kućnog tekstila, popravke namještaja, izdatke za kupnju posuđa i kućanskih aparata, alata i pribora za kuću i vrt te izdatke za proizvode i usluge za održavanje kućanstva.

Zdravstvo uključuje izdatke za kupnju farmaceutskih proizvoda, terapeutskih pomagala i opreme te izdatke za zdravstvene usluge.

Prijevoz uključuje izdatke za kupnju vozila i rezervnih dijelova, izdatke za popravak vozila, kupnju goriva te izdatke za javni prijevoz.

Komunikacije uključuje izdatke za poštanske i telefonske usluge te kupnju komunikacijske opreme.

Rekreacija i kultura uključuje izdatke za kupnju opreme za sport, rekreaciju i kulturu, izdatke za kućne ljubimce, izdatke za usluge vezane za sportske i kulturne događaje, kupnju školskih i ostalih knjiga, pribora za crtanje i pisanje te izdatke za paket-aranžmane.

Obrazovanje obuhvaća izdatke za obrazovne usluge. Uključeni su izdaci za predškolsko obrazovanje djece u dobi od 3 godine i više, izdaci za upisnine i školarine u osnovnoškolskome, srednjoškolskome i visokoškolskom obrazovanju te izdaci za neformalno obrazovanje. Obuhvat obrazovnih usluga temelji se na kategorijama obrazovanja definiranima Međunarodnom standardnom klasifikacijom obrazovanja (ISCED-97). Izdaci vezani za obrazovanje koji se odnose, npr. na kupnju knjiga uključeni su u skupinu 09, dok su, npr. izdaci za studentski dom uključeni u skupinu 11.

Restorani i hoteli uključuje izdatke za ugostiteljske usluge (gostionice, restorani, kafići, kantine i slično), izdatke za usluge smještaja u hotelima, motelima, planinarskim domovima, kampovima te usluge smještaja u đačkim i studentskim domovima.

(Izvor: „Hrvatska u brojkama 2010, Osobna potrošnja“, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2010.,str.13 63.2. Hrvatska u brojkama)

3.3. Mjerenje životnog standarda u Republici Hrvatskoj

Prema Nezavisnom Hrvatskom sindikatu (u nastavku rada NHS) obračun sindikalne košarice izvršava se za četveročlanu obitelj čiji su članovi roditelji i dvoje djece školske dobi. To je važno naglasiti iz razloga što u standardnoj košarici nisu uračunati troškovi novorođenčadi.
Cijene prehrambenih i higijenskih proizvoda prikupljene su u više prodavaonica za svaki grad te su odabrane najniže cijene pojedinih proizvoda. Troškovi stanovanja obuhvaćaju prosječne režijske troškove za stan od 60 m², te troškove obnavljanja kućanskih aparata i namještaja. Režijski troškovi obuhvaćaju troškove struje, vode, grijanja, čistoće, komunalne naknade i

doprinose za zajedničku pričuvu zgrade. Obitelji koje su prisiljene unajmljivati stanove moraju izdvojiti dodatnih 250,00 EUR što ovisi u kojem se dijelu grada stan iznajmljuje. No to je uistinu hrvatski prosjek. U većim gradovima cijene najma su veće. U Zagrebu primjerice treba dodati još do stotinjak eura. U troškove obnavljanja kućanskih aparata i namještaja, u razdoblju od 10 godina uračunati su troškovi najnužnijih aparata (hladnjak, perilica, štednjak) i namještaja (kuhinja, dnevna soba i spavaća soba).

Također, pretpostavka je kako obitelj nema osobni automobil, odnosno koristi se isključivo uslugama javnog prijevoza. Tako su u troškove prijevoza uključene cijene dvije mjesečne radničke karte i dvije mjesečne đačke karte za područja prve zone. Kako dio radnika dolazi iz prigradskih naselja i susjednih mjesta, troškovi prijevoza mogu biti veći od navedenih. Napominjemo tek kako troškovi automobila na razini godine, čak i ako se prebiju s troškovima gradskog prijevoza još uvijek predstavljaju snažno opterećenje kućnog budžeta i košarice.

Troškovi kulture obuhvaćaju samo jedan obiteljski odlazak u kino, redovito čitanje jednog mjesečnog časopisa i svakodnevno čitanje jednog dnevnog lista[4].

3.4. Siromaštvo u Republici Hrvatskoj

Prema statističkoj definiciji EU-a siromaštvo se mjeri brojem stanovnika koji imaju ispod 60% medijana nacionalnog dohotka, odnosno odgovara postotku stanovništva koji živi s manje od 60% srednje najniže plaće. Primarni zadatak svake države je da omogućuje visoki životni standard stanovništva. Kako bi upotrijebila pravodobne socijalne mjere i uvidjela njihove direktne učinke na socijalno ugroženo pučanstvo u zemlji svaka država prati kretanje indikatora siromaštva. Zbog njegove praktične primjene pri kreiranju društvene politike i programa, država ima direktu povratnu informaciju o tome kako upotrebljavane javne politike i programi utječu na socijalno stanje u zemlji. Kreiranje indikatora siromaštva u pravilu se temelji na analizi dohotka ili potrošnje obitelji, što prati sposobnost pojedinca ili obitelji da zadovolji neophodne potrebe u određenom trenutku. Promatranjem potrošnje ili raspoloživog dohotka pojedinca ili obitelji uz korekcije s obzirom na njihovu strukturu i karakteristike. Takav postupak provodi se tako da se u ukupnoj distribuciji dohotka ili potrošnje obitelji ili pojedinca, odredi prag siromaštva koja distribuciju dijeli na siromašne i

[4] Izvor: http://www.nhs.hr/gospodarstvo/kosarica/ (27.08.2016.)

ne siromašne obitelji (pojedince). Tako izvedena granica siromaštva iznosi ½ materijalnog dohotka ili potrošnje, korigirana za razlike u strukturi obitelji pomoću faktora korekcije. (Skale korekcije mogu se definirati kao mjere relevantnih troškova života za obitelj različitih struktura i veličine u odnosu na referentnu obitelj koja se uzima kao standard u izvođenju granice siromaštva). Prema tome, granica siromaštva jednočlane obitelji trebala bi iznositi ¼ granice siromaštva referentne četveročlane obitelji odnosno ½ dvočlane obitelji (suprug i žena bez djece). Pozitivna strana ove metode je njezine jednostavnost, međutim negativna je da ne uzima u obzir životnu dob djece, njihove razlike u odnosu na odrasle članove obitelji, ekonomiju razmjera koja se može postići dijeljenjem spavaćih soba ili kupnjom potrebnih dobara na veliko[5].

Na slici 6. prikazana je promjena u broju siromašnih dolaskom krize.

Pokazatelji siromaštva[1)]				*Poverty indicators[1)]*
	2007.	2008.	2009.	
Prag rizika od siromaštva za samačko kućanstvo u kunama	23 969	24 311	26 703	*At-risk-of-poverty threshold for one-person households, kuna*
Prag rizika od siromaštva za kućanstvo s dvije odrasle osobe i dvoje djece u kunama	50 336	51 054	56 076	*At-risk-of-poverty threshold for households consisting of two adults and two children, kuna*
Stopa rizika od siromaštva, %	17,4	17,4	18,0	*At-risk-of-poverty rate, %*
Raspršenost oko praga rizika od siromaštva, %				*Dispersion around the at-risk-of poverty threshold, %*
40-postotni prag	5,2	6,4	6,2	*40 % cut-off*
50-postotni prag	10,5	11,3	11,5	*50 % cut-off*
70-postotni prag	24,0	25,4*	25,1	*70 % cut-off*
Stopa rizika od siromaštva prije socijalnih transfera, %				*At-risk-of-poverty threshold before social transfers, %*
Socijalni transferi nisu uključeni u dohodak	24,3	25,5	25,8	*Social transfers excluded from income*
Mirovine i socijalni transferi nisu uključeni u dohodak	41,6	43,1	41,1	*Pensions and social transfers excluded from income*
Nejednakost distribucije dohotka – kvintilni omjer (S80/S20)	4,3	4,6	4,3	*Inequality of income distribution – quintile share ratio (S80/S20)*
Ginijev koeficijent	0,28	0,29	0,27	*Gini coefficient*

1) Pokazatelji siromaštva izračunani su na temelju ukupnog neto dohotka koji prima kućanstvo i svi njegovi članovi. Dohodak uključuje i dohodak u naturi. Podaci su prikupljeni Anketom o potrošnji kućanstava.

1) Poverty indicators were calculated on the basis of a total net income of a household and all household members. Income data include income in kind. Data were collected through the Household Budget Survey.

Slika 6.: Pokazatelji siromaštva

Izvor: DSZ 2011

Iz tablice je vidljiv porast broja stanovnika na pragu siromaštva dolaskom globalne krize 2008.

[5] Škare, M. Indikator siromaštva u Republici Hrvatskoj, svezak 6., br.3., Pravni fakultet – studijski centar socijalnog rada, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 1999. str.282

3.5. Utjecaj globalne krize na potrošnju

Gospodarska kriza se ogleda kao pad ekonomske aktivnosti u državi. U vremenu recesije realna gospodarska aktivnost u eurozoni je pala za 6 %, te je veći dio zemalja članica eurozone izgubio više od pola desetljeća na oporavak. Velik broj kućanstava suočen je s dugogodišnjim problemom pada prihoda i smanjenjem bogatstva. Dolazi do značajnijeg razbijanja potrošačke strukture stanovništva, gdje najveće štete trpi srednji sloj koji u većem dijelu postaje siromašan. Dakle, dolazi do raslojavanja društva. Kućanstva se značajno raslojavaju s obzirom na društvene, demografske i ekonomske karakteristike. Cijene imovine (nekretnina i obveznica) su pale u svim zemljama osim u Njemačkoj.

Slika 7.: Kriza otežava potrošnju pojedinca

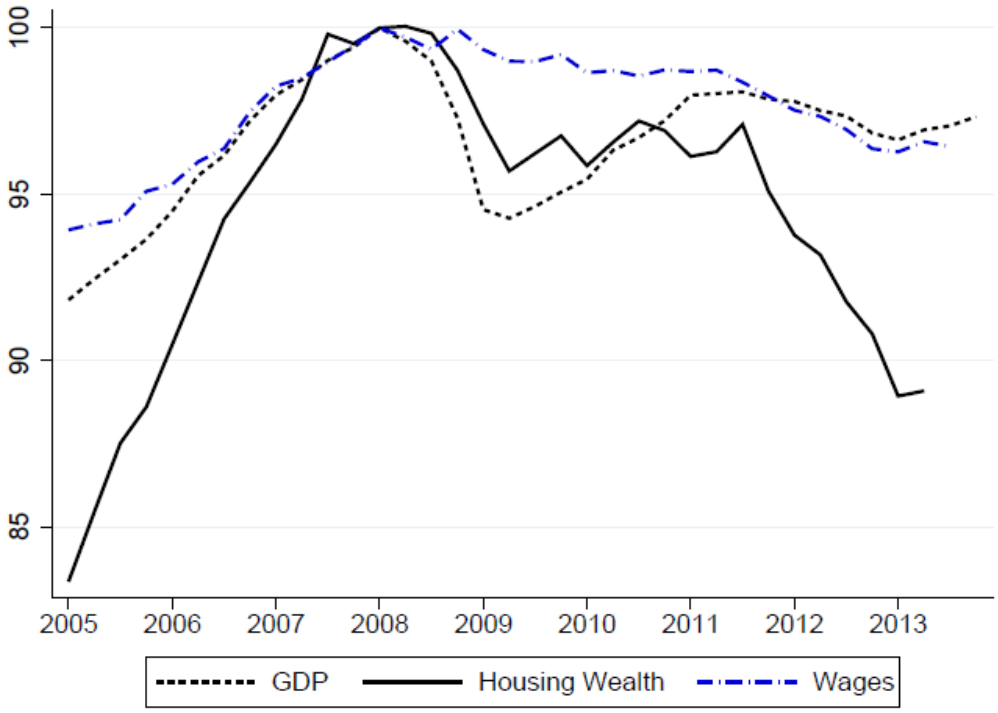
Izvor: http://profitiraj.hr/svjetska-banka-snazniji-oporavak-i-smanjenje-siromastva/ (12.08.2016.)

Na području srednje i jugoistočne Europe došlo je i do krize povjerenja za vrijeme ali i nakon velike ekonomske krize u 2009.-2010. godini.. Jedan od najvećih negativnih utjecaja osjetio se u Hrvatskoj gdje je realni BDP pao za 6 posto u 2009. i 1,2 posto u 2010. u odnosu na prethodne godine. Značajniji rast je izostao i u narednih nekoliko godina. Potrošačko i

poslovno povjerenje je doživilo veliki pad u 2009. godini. Mnogi ekonomisti su teorijski i empirijski istraživali načine na koje potrošač može utjecati na gospodarske rezultate. Važnost očekivanja često naglašava Keynes u svojim spisima.

Nije teško zaključiti negativan utjecaj na primjeru poslovnog čovjeka koji je pesimističan o ekonomskoj budućnosti, te odgađa ili otkazuje planirane investicije. S aspekta potrošača, niska očekivanja za budućnost mogu negativno utjecati na različite vrste trošenja. Dakle, za očekivati je da će se u vremenima pesimističnih očekivanja prosječan potrošač suzdržati od kupnje trajnih i skupih dobara, dok će izdaci za osnovnim robama (higijenske potrepštine, hrana i sl.) varirati manje kao odgovor na očekivanja.

Graf 1.: GDP, Housing Wealth and Wages, Euro Area 2005-2013

Notes: Real values, normalized to 100 in 2008Q1.

Izvor: Miguel Ampudia, Akmaral Pavlickova, Jiri Slacalek and Edgar Vogel: HOUSEHOLD HETEROGENEITY IN THE EURO AREA SINCE THE ONSET OF THE GREAT RECESSION, ECB, WORKING PAPER SERIES NO 1705 / AUGUST 2014 (12.08.2016.)

Iz grafičkog prikaza se može uočiti da je dolaskom financijske krize najprije pogođen BDP koji je od 2008. godine bilježio korektivna kretanja, nakon čega je s vremenskim odmakom došlo do pada dohotka kućanstva.

Zbog djelovanja kolektivnih ugovora nadnice su niže elastične na promjene u gospodarstvu, zbog čega kretanje nadnica bilježi tek blaži pad koji se nastavlja u cijelom kriznom razdoblju.

Nagli pad potrošnje kućanstva nastaje kao posljedica povećane opreznosti kod potrošnje, što dodatno produbljuje krizu.

4. EMPIRIJSKA ANALIZA UTJECAJA KRIZE NA OBILJEŽJA OSOBNE POTROŠNJE POJEDINCA U REPUBLICI HRVATSKOJ

4.1. Znanstvene meode

Rad se temelji na prikupljanju i analiziranju relevantne stručne i znanstvene literature te izvođenju novih spoznaja na temelju dosadašnjih empirijskih analiza.

Prema znanstveno-istraživačkim metodama u izradi rada koriste se sljedeće:[6]

- *metoda analize* – proces raščlanjivanja složenih misaonih cjelina na jednostavnije sastavne dijelove;
- *metoda sinteze* – proces objašnjavanja složenih misaonih cjelina pomoću jednostavnih misaonih tvorevina;
- *metoda klasifikacije* – način raščlanjivanja općeg pojma na posebne, tj. jednostavnije pojmove;
- *metoda eksploatacije* – način objašnjavanja osnovnih pojava te njihovih relacija;
- *metoda deskripcije* – postupak opisivanja činjenica te empirijsko potvrđivanje njihovih odnosa;
- *metoda komparacije* – način uspoređivanja istih ili srodnih činjenica, tj. utvrđivanje njihove sličnosti, odnosno različitosti;
- *metoda indukcije* – donošenje zaključaka o općem sudu na temelju pojedinačnih činjenica;
- *metoda dedukcije* – donošenje pojedinačnih zaključaka na temelju općeg suda.

4.2. Doprinos istraživanja

S obzirom na sve izražajnije težnje mnogobrojnih autora da utvrde determinante osobne potrošnje pojedinca s obzirom na različite čimbenike, kao što je kriza koja se direktno preljeva na obilježja osobne potrošnje, područje istraživanja je aktualno.

[6] Zelenika, R. (200): Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela, Ekonomski fakultet, Rijeka

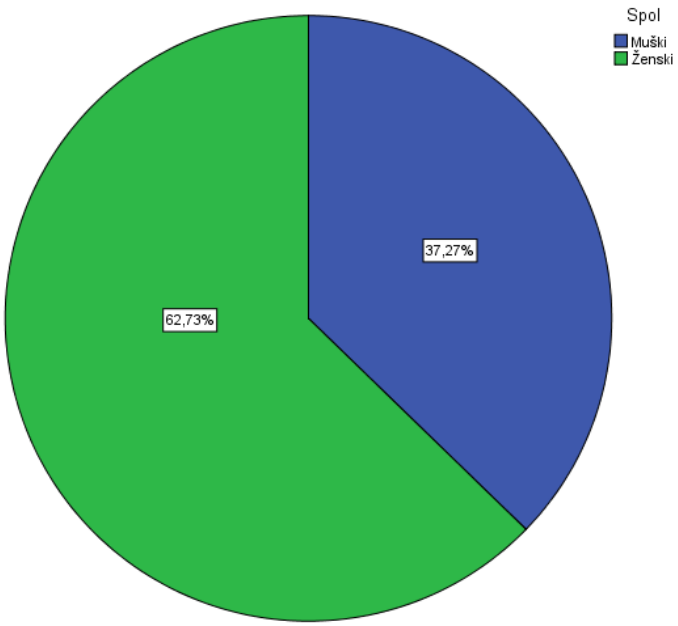
Rad kao istraživačka cjelina doprinosi rješenju elemenata makroekonomske i mikroekonomske problematike. Sa svim svojim teoretskim i empirijskom dijelom, rad pridonosi postojećem opusu istraživanja i djela koja se bave ovom problematikom s obzirom da, premda postoji veliki opus radova slične tematike, malen broj njih u ovom kontekstu sintetizira promatrana ekonomska kretanja sa obilježjima promatranog skupa potrošača.

Istraživanje će, u konačnici, predstavljati i kritički osvrt na niz relevantnih empirijskih analiza koje će pridonijeti i konkretnim zaključcima ovog rada.

U cilju testiranja postavljenih testiranja prikupljen je podatak o kretanju životnog standarda u vremenima krize za 271 ispitanikom. Kao instrument istraživanja korišten je anketni upitnik. Anketni upitnik se sastojao od dvije grupe pitanja, i to demografska pitanja kojima se prikupljaju podatci o demografskim karakteristikama ispitanika (dob, spol, mjesto stanovanja, i sl.), te pitanja o potrošačkim navikama kao i razlike u potrošačkim navikama u razdoblju krize u odnosu na pretkrizno razdoblje.

4.3. Obilježje skupa

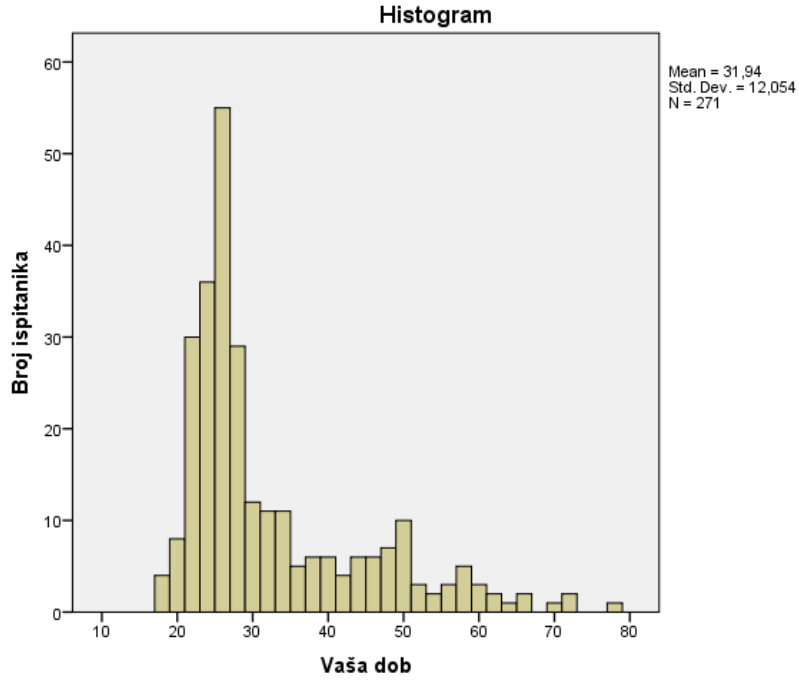
Graf 2.: Struktura ispitanika s obzirom na spol

Izvor: Obrada autora

Iz grafičkog prikaza se može uočiti da je veći broj ispitanika koji su sudjelovali u ovom anketnom istraživanju bilo ženskog spola (62,73%).

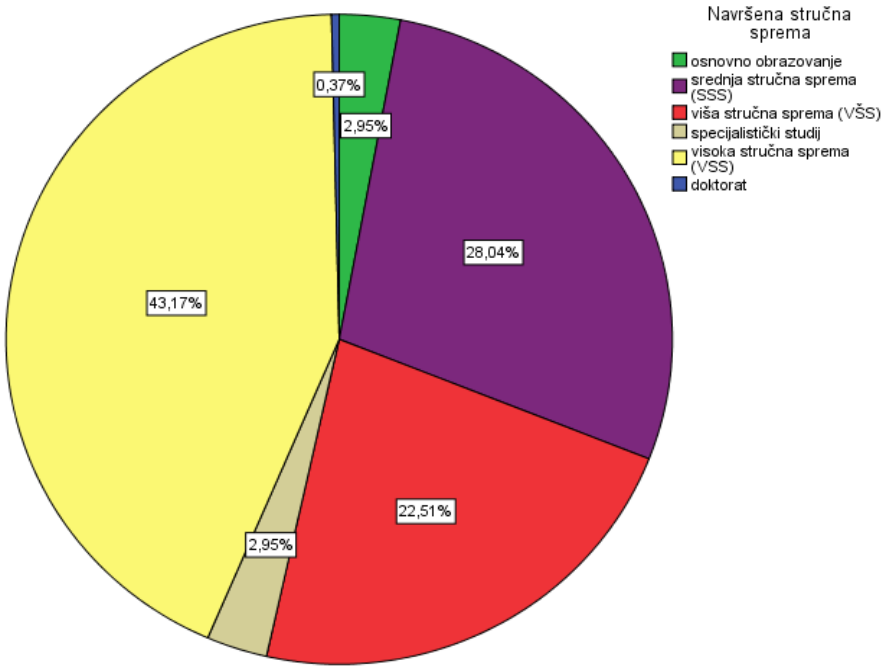
Graf 3.: Struktura ispitanika s obzirom na dob

Izvor: Obrada autora

Iz histograma se može uočiti da je većina anketiranih bila mlađe starosne dobi, te je prosječna starosna dob ispitanika 31,94 godine s prosječnim odstupanjem od aritmetičke sredine 12,054 godina. Riječ je o ovakvoj dobnoj preraspodjeli ispitanika budući da je anketa provedena online putem gdje su osobe mlađe životne dobi zastupljenije u korištenju internet sadržaja.

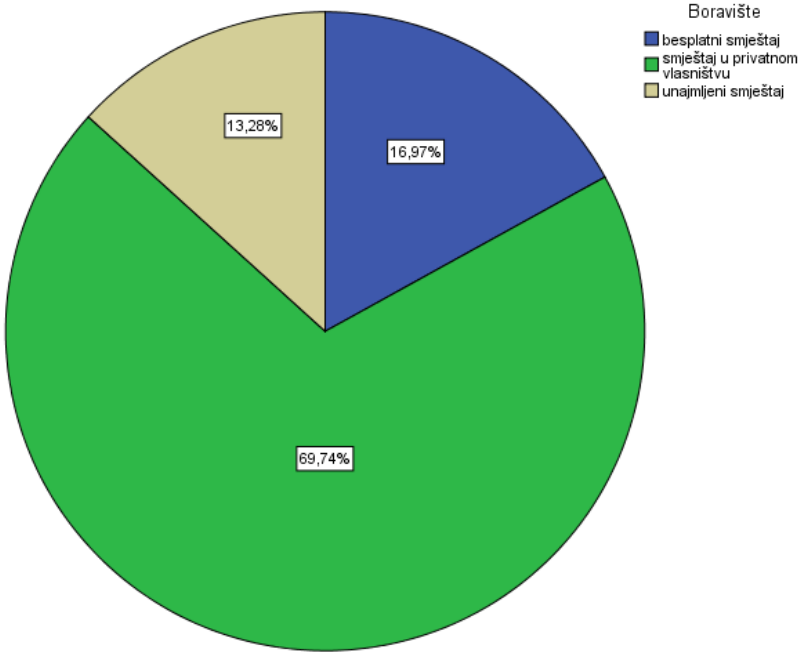
Graf 4.: Struktura ispitanika s obzirom na obrazovanje

Izvor: Obrada autora

Promatrajući ispitanike s obzirom na stručnu spremu može se uočiti da je najveći broj ispitanika imao navršenu visoku stručnu spremu (41,17%), dok je navršen doktorat imalo svega 0,37% ispitanika.

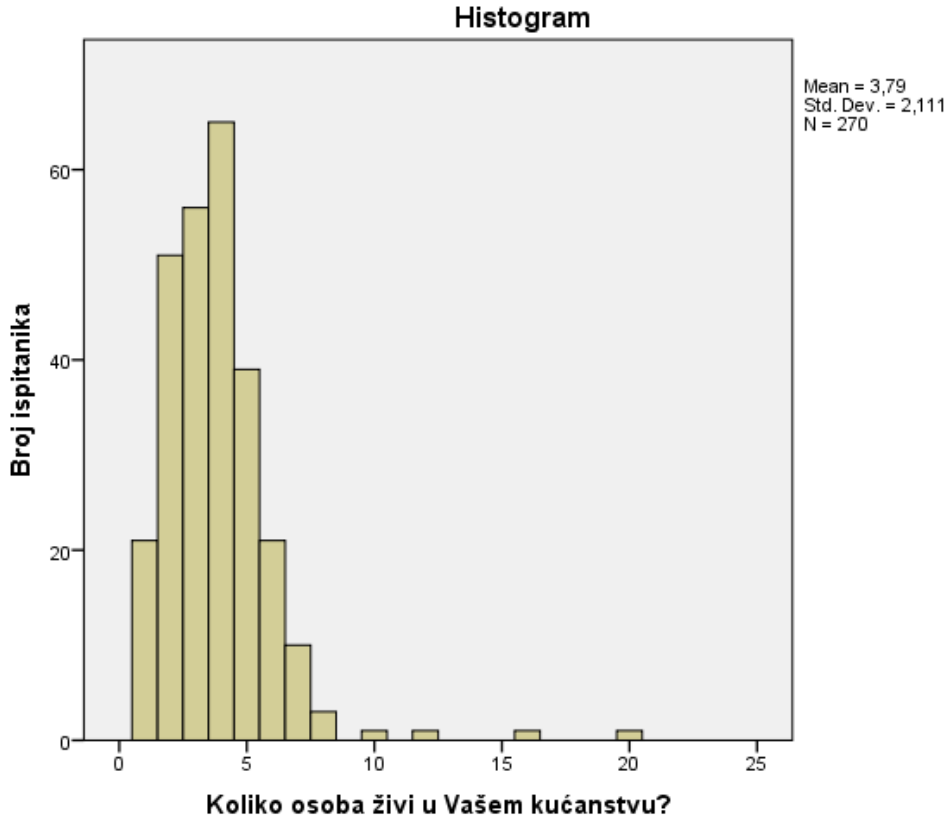
Graf 5. : Struktura ispitanika s obzirom na mjesto boravišta

Izvor: Obrada autora

Promatrajući ispitanike s obzirom na boravište, većina ih se izjasnila da ima vlastiti privatni smještaj (69,74%), dok najmanji broj ispitanika boravi u iznajmljenim prostorima (13,28%).

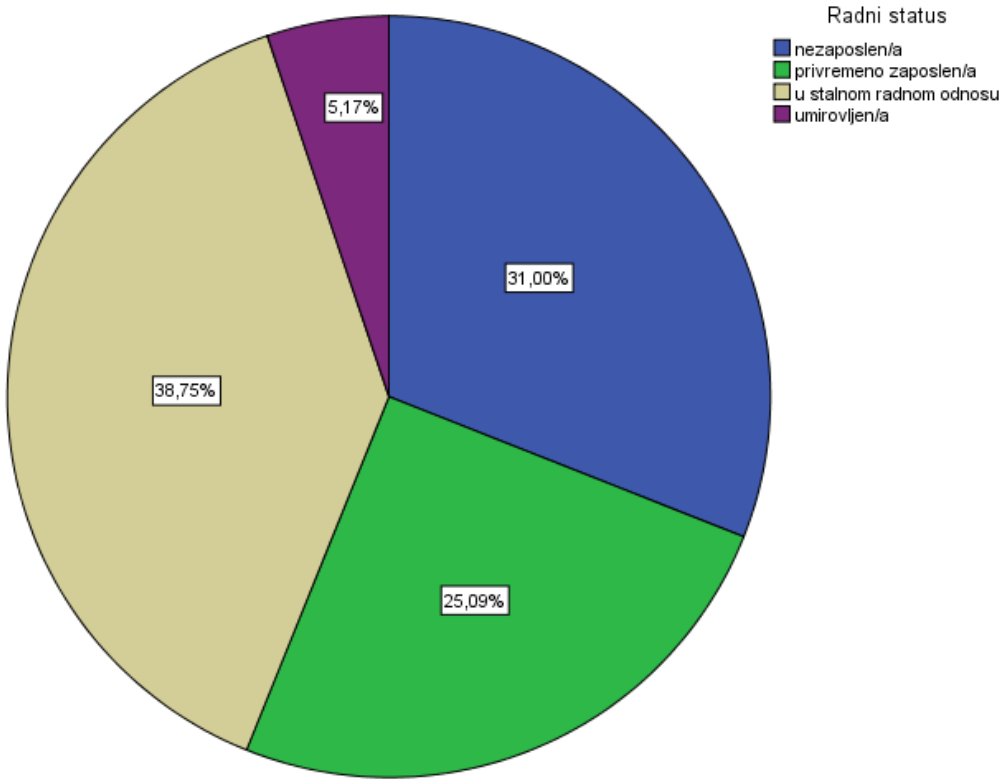
Graf 6.: Struktura ispitanika s obzirom na broj osoba u kućanstvu

Izvor: Obrada autora

Iz histograma se može uočiti da se najveći broj kućanstava sastoji od 5 članova, te je prosječan broj članova kućanstva 3,79 sa prosječnim odstupanjem od aritmetičke sredine 2,11.

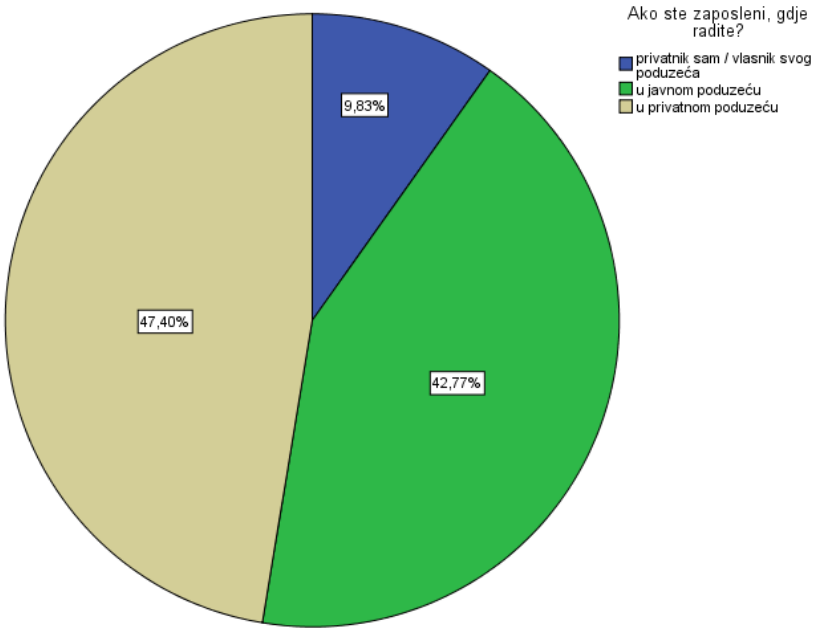
Graf 7.: Struktura ispitanika s obzirom na radni status

Izvor: Obrada autora

Promatrajući ispitanike s obzirom na radni status može se uočiti da je najveći broj ispitanika u stalnom radnom odnosu (38,75%), dok je najmanje umirovljenih ispitanika (5,17%).

Graf 8.: Struktura ispitanika s obzirom na radno mjesto

Izvor: Obrada autora

Promatrajući strukturu zaposlenih ispitanika može se uočiti da najveći broj radi u privatnom poduzeću (47,40%), dok najmanji broj ispitanika ima vlastito poduzeće (9,83%).

Tablica 1: Radni status

Radni status / Ako ste zaposleni, gdje radite? Crosstabulation

Count

		Ako ste zaposleni, gdje radite?				Total
		ne radim	privatnik sam / vlasnik svog poduzeća	u javnom poduzeću	u privatnom poduzeću	
Radni status	nezaposlen/a	84	0	0	0	84
	privremeno zaposlen/a	0	5	17	46	68
	u stalnom radnom odnosu	0	12	57	36	105
	umirovljen/a	14	0	0	0	14
Total		99	17	74	81	271

Izvor: Obrada autora

Dvodimenzionalnim prikazivanjem dobiva se uvid u vezu između radnog statusa i poslodavca. Iz tablice se može uočiti da najveći broj zaposlenih u privatnim poduzećima radi na određeno (46 ispitanika), dok najveći broj zaposlenih u javnim poduzećima radi na

neodređeno (57). Od 17 ispitanika koji su privatnici ili vlasnici svog poduzeća 5 ih dijeli osjećaj da će poduzeće trajati samo određeno vrijeme.

Tablica 2. Mjesečna primanja

Kolika su Vaša neto mjesečna primanja uzimajući u obzir broj osoba koje se uzdržavaju od tih primanja?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	do 2000 kn	68	25,1	25,1	25,1
	2001,00-5000,00 kn	125	46,1	46,1	71,2
	5001,00-10000 kn	64	23,6	23,6	94,8
	više od 10000 kn	14	5,2	5,2	100,0
	Total	271	100,0	100,0	

Izvor: Obrada autora

Iz tabličnog prikaza se može uočiti da najveći broj ispitanika ima osobno primanje u rasponu od 2.000 kuna do 5.000 kuna.

4.4. Testiranje hipoteza

U nastavku rada koristeći kvantitativne metode vrši se testiranje postavljenih hipoteza.

H1: ***Kriza, zbog pada dohotka potrošača, utječe na razinu i strukturu osobne potrošnje.***

Hipotezom se testira utjecaj globalne gospodarske krize na razinu i strukturu osobne potrošnje preko pada dohotka. Dakle, kao posljedica pada dohotka stanovništvo manje novca izdvaja za potrošnju.

Tablica: 3 Utjecaj krize na RH

Prema Vašem mišljenju, u kojoj je mjeri svjetska ekonomska kriza utjecala na gosodarsku aktivnost u Republici Hrvatskoj?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	nije utjecala uopće	5	1,8	1,8	1,8
	utjecala je u malim razmjerima	13	4,8	4,8	6,6
	nemam stav	14	5,2	5,2	11,8
	utjecala je umjereno	71	26,2	26,2	38,0
	utjecala je bitno	168	62,0	62,0	100,0
	Total	271	100,0	100,0	

Izvor: Obrada autora

Iz tablice se može uočiti da svega 32 ispitanika (11,80%) nisu dali značaj utjecaju financijske krize na gospodarska kretanja u Republici Hrvatskoj, dok 239 ispitanika (88,20%) daje umjeren ili bitan utjecaj. Pri razini pouzdanosti od 95% proporcija među stanovnicima se kreće u rasponu do 83,74% do 91,78%. Donja granica procjene se nalazi iznad 50%, iz čega se može donijeti zaključak da je riječ o većini među stanovnicima.

Utjecaj krize na Republiku Hrvatsku manifestira se kroz utjecaj na cijene nekretnina, gradnju nekretnina, zaposlenost, dohodak i dr.

U tablici je iskazan stav ispitanika o utjecaju krize na dohodak.

Tablica 4. Utjecaj krize na dohodak

Je li kriza utjecala na smanjenje Vašeg dohotka?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ne, nije utjecala	67	24,7	24,7	24,7
	da, u manjoj mjeri	122	45,0	45,0	69,7
	da, u velikoj mjeri	82	30,3	30,3	100,0
	Total	271	100,0	100,0	

Izvor: Obrada autora

Iz tablice se može uočiti da je kod 75,30% ispitanika kriza u manjoj ili većoj mjeri utjecala na pad dohotka.

Pri razini pouzdanosti od 95% proporcija među stanovnicima se kreće u rasponu do 69,70% do 80,30%. Donja granica procjene se nalazi iznad 50%, iz čega se može donijeti zaključak da je riječ o većini među stanovnicima.

Dakle, većini ljudi je kriza donijela pad dohotka.

Pad dohotka umanjuje potrošnju pojedinca.

Tablica 5. : Utjecaj smanjenja dohotka na osobnu potrošnju

Ima li smanjenje dohotka utjecaja na Vašu osobnu potrošnju?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	da	196	72,3	72,3	72,3
	minimalno	2	,7	,7	73,1
	ne	73	26,9	26,9	100,0
	Total	271	100,0	100,0	

Izvor: Obrada autora

Pri razini pouzdanosti od 95% proporcija među stanovnicima se kreće u rasponu do 66,59% do 77,57%. Donja granica procjene se nalazi iznad 50%, iz čega se može donijeti zaključak da je riječ o većini među stanovnicima.

Iz navedenog se može zaključiti da je većini stanovništva kriza značajnije utjecala na osobnu potrošnju.

U nastavku se vrši testiranje utjecaja krize na odabrane komponente osobne potrošnje. Izjave o utjecaju krize su koncipirane na način da ispitanik iskazuje osobno stajalište na način da iskazuje svoj stav kroz manje izdvajanje na komponentu, jednako izdvajanje na komponentu i veće izdvajanje na komponentu potrošnje.

Dakle, vrijednosti imaju rang obilježje, zbog čega se može formirati rang ljestvica (Likertova skala), i to na sljedeći način:

Izdvajam manje = 1,

Izdvajam jednako kao i prije krize = 2

Izdvajam više = 3.

U promatrane komponente potrošnje spadaju:

- Hrana i bezalkoholna pića
- Alkoholna pića i duhan
- Odjeća i obuća
- Stanovanje i potrošnja energenata
- Pokućstvo, oprema za kuću i redovito održavanje
- Zdravstvo
- Prijevoz
- Komunikacije
- Rekreacija i kultura

Tablica 6.: Utjecaj krize na komponente potrošnje

		Valid			
		1	2	3	Total
[Hrana i bezalkoholna pića]	Broj ispitanika	57	167	47	271
	Struktura (%)	21.0	61.6	17.3	100.0
	Kumulativni niz "manje od)	21.0	82.7	100.0	
[Alkoholna pića i duhan]	Broj ispitanika	120	120	31	271
	Struktura (%)	44.3	44.3	11.4	100.0
	Kumulativni niz "manje od)	44.3	88.6	100.0	
[Odjeća i obuća]	Broj ispitanika	140	99	32	271
	Struktura (%)	51.7	36.5	11.8	100.0
	Kumulativni niz "manje od)	51.7	88.2	100.0	
[Stanovanje i potrošnja energenata]	Broj ispitanika	66	139	66	271
	Struktura (%)	24.4	51.3	24.4	100.0
	Kumulativni niz "manje od)	24.4	75.6	100.0	
[Pokućstvo, oprema za kuću i redovito održavanje]	Broj ispitanika	113	122	36	271
	Struktura (%)	41.7	45.0	13.3	100.0
	Kumulativni niz "manje od)	41.7	86.7	100.0	
[Zdravstvo]	Broj ispitanika	57	181	33	271
	Struktura (%)	21.0	66.8	12.2	100.0
	Kumulativni niz "manje od)	21.0	87.8	100.0	
[Prijevoz]	Broj ispitanika	74	126	71	271
	Struktura (%)	27.3	46.5	26.2	100.0
	Kumulativni niz "manje od)	27.3	73.8	100.0	
[Komunikacije]	Broj ispitanika	89	128	54	271
	Struktura (%)	32.8	47.2	19.9	100.0
	Kumulativni niz "manje od)	32.8	80.1	100.0	
[Rekreacija i kultura]	Broj ispitanika	119	114	38	271
	Struktura (%)	43.9	42.1	14.0	100.0
	Kumulativni niz "manje od)	43.9	86.0	100.0	

Izvor: Obrada autora

Na izdatke za hranu i bezalkoholna pića 61,6% ispitanika je zadržalo razinu iz pretkriznog razdoblja, dok je od preostalih 38,4% ispitanika veći broj bilježio smanjenje izdataka (21,0%), dok je rast izdataka bilježilo svega 17,3% ispitanika.

Izdatci za alkoholna pića i duhan su ostali na jednakoj razini kao u pretkrizno razdoblje kod 43,3 % ispitanika, dok je jednaka proporcija ispitanika bilježila pad ovih izdataka. Rast izdataka za alkoholna pića i duhan zabilježena su kod svega 11,40% ispitanika.

Najveći broj ispitanika je imao pad izdataka za odjeću i obuću (51,7%), dok je rast izdataka za ovu komponentu potrošnje imalo svega 11,4% ispitanika. Ostatak ispitanika (36,5%) nije imao promjenu u izdatcima.

Izdatci za stanovanje i energente kod najvećeg broja ispitanika su ostali na jednakoj razini kao i prije krize (51,3%), dok je pad imalo 24,4% ispitanika. Ostalih 24,4% je bilježilo rast razine izdataka za ovu komponentu potrošnje.

Izdatci za pokućstvo, opremu za kuću i redovito održavanje su kod najvećeg broja ispitanika bilježili pad (41,7%), dok je izdatak nepromijenjen ostao kod 45,0% ispitanika. Porast izdataka u odnosu na razdoblje prije krize zabilježeno je kod svega 13,3% ispitanika.

Kod najvećeg broja ispitanika (66,8%) izdatci za zdravstvo su ostali jednaki kao i u pretkriznom razdoblju. 21,0% ispitanika bilježilo je pad izdataka za zdravstvo, dok je svega 12,2% ispitanika bilježilo rast.

Prijevozni izdatci su kod najvećeg broja ispitanika bili jednaki (46,5%), dok je kod 27,3% ispitanika zabilježen pad izdataka na ovu komponentu potrošnje, dok je kod svega 26,2% ispitanika došlo do porasta izdataka.

Izdatci za komunikacije su bilježilo pad kod 32,8% ispitanika, dok je kod 19,9% ispitanika bilježen rast. Kod 47,2% ispitanika je razina ostala jednaka kao u razdoblju prije krize.

Rekreacija i kultura kao komponente potrošnje su u kriznom razdoblju bilježile značajan pad gdje je kod 43,9% ispitanika zabilježen pad izdataka. Jednaka razina izdataka je zabilježena kod 42,10% ispitanika, dok je kod svega 14,0% ispitanika zabilježen rast.

Slijedom navedenog može se uočiti da je kod svih promatranih komponenti potrošnje veći broj ispitanika bilježio pad nego rast izdataka izuzev stanovanja i potrošnje energenata gdje je jednak broj ispitanika imao i rast i pad izdataka.

U nastavku rada vrši se testiranje utjecaja krize na potrošačke navike.

Potrošačke navike su testirane izjavama sa stupnjevima slaganja u rasponu od „u potpunosti se ne slažem“ do „u potpunosti se slažem“. Budući da je riječ o rang obilježju formira se oridinalna skala sa ocjenama od 1 do pet gdje 1 iskazuje potpuno neslaganje, dok 5 ukazuje na potpuno slaganje.

Tablica 7.: Utjecaj krize na potrošačke navike

	N		Mean	Median	Mode	Std. Deviation	Minimum	Maximum
	Valid	Missing						
[Teški uvjeti globalne ekonomske krize učinili su da konzumiram svjesno i mudro.]	271	0	3,55	4,00	5	1,228	1	5
[U krizi sam napustio/la svoje navike potrošnje i naučio/la biti zadovoljan/na onim što imam.]	271	0	3,39	3,00	3	1,294	1	5
[U krizi sam naučio/la izbjegavati neplanirane i nepotrebne izdatke.]	271	0	3,59	4,00	5	1,296	1	5

Izvor: Obrada autora

Iz tablice deskriptivne statistike se može uočiti da je prosječna vrijednost utjecaja krize na potrošnju pojedinca umjerena (prosječan utjecaj se kretao u rasponu od 3,39 do 3,59. prosječno odstupanje od prosjeka ukazuje na varijacije odgovora među ispitanicima, te je varijacija između 1,228 i 1,296. Medijan vrijednost je vrijednost koja niz dijeli na dva jednaka dijela, te vrijednost 4 ukazuje na to da je polovica ispitanika izrazila stupanj utjecaja 4 ili manje, dok je polovica izrazila 4 ili više. Mod je najčešća vrijednost, odnosno najčešći utjecaj krize, te se kretao u rasponu od 3 do 5. Minimum i maksimum ukazuju na najmanju i najveću vrijednost, te se kreću u rasponu od 1 do 5 kod svih izjava.

Testiranje utjecaja krize na potrošačke navike vrši se intervalnom procjenom proporcije.

Tablica 8.: Utjecaj krize na konzumiranje

Ocjenom od 1 do 5 ocijenite Vaš stupanj slaganja sa navedenim tvrdnjama: [Teški uvjeti globalne ekonomske krize učinili su da konzumiram svjesno i mudro.]

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1	22	8,1	8,1	8,1
	2	29	10,7	10,7	18,8
	3	72	26,6	26,6	45,4
	4	73	26,9	26,9	72,3
	5	75	27,7	27,7	100,0
	Total	271	100,0	100,0	

Izvor: Obrada autora

Pri razini pouzdanosti od 95% proporcija među stanovnicima se kreće u rasponu do 48,48% do 60,61%. Donja granica procjene se nalazi ispod 50% (48,48%), iz čega se može donijeti zaključak da nije riječ o većini među stanovnicima. Dakle, ne može se prihvatiti pretpostavka da je većina stanovnika u vremenima krize naučila konzumirati svjesno i mudro.

Tablica 9.: Utjecaj krize na navike potrošnje

Ocjenom od 1 do 5 ocijenite Vaš stupanj slaganja sa navedenim tvrdnjama: [U krizi sam napustio/la svoje navike potrošnje i naučio/la biti zadovoljan/na onim što imam.]

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1	26	9,6	9,6	9,6
	2	43	15,9	15,9	25,5
	3	75	27,7	27,7	53,1
	4	54	19,9	19,9	73,1
	5	73	26,9	26,9	100,0
	Total	271	100,0	100,0	

Izvor: Obrada autora

Pri razini pouzdanosti od 95% proporcija među stanovnicima se kreće u rasponu do 40,80% do 53,00%. Donja granica procjene se nalazi ispod 50%, iz čega se može donijeti zaključak da nije riječ o većini među stanovnicima.

Stoga ne može se reći da je većina stanovnika u manjoj ili većoj mjeri napustilo svoje navike potrošnje i naučilo biti zadovoljno onim što ima.

Tablica 10.: Utjecaj krize na neplanirane i nepotrebne izdatke

Ocjenom od 1 do 5 ocijenite Vaš stupanj slaganja sa navedenim tvrdnjama: [U krizi sam naučio/la izbjegavati neplanirane i nepotrebne izdatke.]

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1	22	8,1	8,1	8,1
	2	38	14,0	14,0	22,1
	3	58	21,4	21,4	43,5
	4	63	23,2	23,2	66,8
	5	90	33,2	33,2	100,0
	Total	271	100,0	100,0	

Izvor: Obrada autora

Pri razini pouzdanosti od 95% proporcija među stanovnicima se kreće u rasponu do 50,33% do 62,45%. Dakle, donja granica procjene se nalazi iznad 50%, iz čega se može donijeti zaključak da je riječ o većini među stanovnicima.

Dakle, većina stanovnika je u krizi naučilo izbjegavati neplanirane i nepotrebne izdatke.

Nakon provedenog testiranja došlo se do rezultata da većina stanovnika RH smatra da je kriza umjereno ili jako utjecala na gospodarska kretanja u Republici Hrvatskoj. Utjecaj krize na dohodak pojedinca je u manjoj ili većoj mjeri izražen kod većine stanovnika Republike Hrvatske.

Nadalje, većini stanovnika smanjenje dohotka je imalo za posljedicu promjene u osobnoj potrošnji.

Kriza je u prosjeku negativno utjecala na potrošnju u cijelosti. Promatrajući strukturu kretanja izdataka može se uočiti da je najveći broj ispitanika bilježio pad izdataka za odjeću i obuću, nakon čega slijede alkoholna pića i duhan, te rekreacija i kultura.

Najmanji broj ispitanika je zabilježio pad u komponentama hrane i bezalkoholnih pića, zdravstva, te stanovanja i potrošnje energenata.

Slijedom navedenog može se donijeti zaključak da se u vremenima krize ljudi lakše odriču luksuznijih dobara, dok su primarne potrebe manje osjetljive na pad dohotka.

Iako je kriza značajno utjecala na razinu dohotka i strukturu potrošnje većina stanovnika nije napustila svoje navike potrošnje i naučili biti zadovoljni onim što imaju. Nadalje, većina stanovnika nije naučila izbjegavati neplanirane i nepotrebne izdatke u vremenima krize dok je većina stanovnika u vremenima krize naučila izbjegavati neplanirane i nepotrebne izdatke.

Slijedom navedenog hipoteza H2 kojom se pretpostavlja da kriza, zbog pada dohotka potrošača, utječe na razinu i strukturu osobne potrošnje se može prihvatiti kao istinita.

H2: ***Razina i struktura osobne potrošnje ovisi o obilježjima potrošača.***

Hipotezom se pretpostavlja da je učinak krize na potrošnju različito djelovao na stanovnike s obzirom na demografska obilježja. Hipoteza se testira na demografskom obilježju mjesta stanovanja. Dakle, testira se da li je kriza imala različit utjecaj na potrošnju stanovnika u gradu i na selu. Tabličnim prikazivanjem prikazana je razlika u utjecaju krize na potrošnju ispitanika sa sela i iz grada, dok se statistička značajnost razlike testira Mann-Whitney U testom.

Tablica 11: Konzumiranje

[Hrana i bezalkoholna pića]		mjesto prebivališta = na selu		mjesto prebivališta = u gradu	
		Brij ispitanika	Struktura (%)	Broj ispitanika	Struktura (%)
Valid	Izdvajam jednako kao i prije krize	58	68,2	108	58,4
	Izdvajam manje	17	20	40	21,6
	Izdvajam više	10	11,8	37	20
	Total	85	100	185	100

Izvor: Obrada autora

Tablica 12: Konzumiranje

[Alkoholna pića i duhan]		mjesto prebivališta = na selu		mjesto prebivališta = u gradu	
		Brij ispitanika	Struktura (%)	Broj ispitanika	Struktura (%)
Valid	Izdvajam jednako kao i prije krize	39	45,9	80	43,2
	Izdvajam manje	43	50,6	77	41,6
	Izdvajam više	3	3,5	28	15,1
	Total	85	100	185	100

Izvor: Obrada autora

Tablica 13.: Konzumiranje

[Odjeća i obuća]		mjesto prebivališta = na selu		mjesto prebivališta = u gradu	
		Brij ispitanika	Struktura (%)	Broj ispitanika	Struktura (%)
Valid	Izdvajam jednako kao i prije krize	30	35,3	68	36,8
	Izdvajam manje	49	57,6	91	49,2
	Izdvajam više	6	7,1	26	14,1
	Total	85	100	185	100

Izvor: Obrada autora

Tablica 14.: Konzumiranje

[Stanovanje i potrošnja energenata]		mjesto prebivališta = na selu		mjesto prebivališta = u gradu	
		Brij ispitanika	Struktura (%)	Broj ispitanika	Struktura (%)
Valid	Izdvajam jednako kao i prije krize	48	56,5	90	48,6
	Izdvajam manje	25	29,4	41	22,2
	Izdvajam više	12	14,1	54	29,2
	Total	85	100	185	100

Izvor: Obrada autora

Tablica 15.: Konzumiranje

[Pokućstvo, oprema za kuću i redovito održavanje]		mjesto prebivališta = na selu		mjesto prebivališta = u gradu	
		Brij ispitanika	Struktura (%)	Broj ispitanika	Struktura (%)
Valid	Izdvajam jednako kao i prije krize	41	48,2	80	43,2
	Izdvajam manje	39	45,9	74	40
	Izdvajam više	5	5,9	31	16,8
	Total	85	100	185	100

Izvor: Obrada autora

Tablica 16.: Konzumiranje

[Zdravstvo]		mjesto prebivališta = na selu		mjesto prebivališta = u gradu	
		Brij ispitanika	Struktura (%)	Broj ispitanika	Struktura (%)
Valid	Izdvajam jednako kao i prije krize	58	68,2	122	65,9
	Izdvajam manje	21	24,7	36	19,5
	Izdvajam više	6	7,1	27	14,6
	Total	85	100	185	100,0

Izvor: Obrada autora

Tablica 17.: Konzumiranje

[Prijevoz]		mjesto prebivališta = na selu		mjesto prebivališta = u gradu	
		Brij ispitanika	Struktura (%)	Broj ispitanika	Struktura (%)
Valid	Izdvajam jednako kao i prije krize	44	51,8	82	44,3
	Izdvajam manje	26	30,6	47	25,4
	Izdvajam više	15	17,6	56	30,3
	Total	85	100	185	100,0

Izvor: Obrada autora

Tablica 18.: Konzumiranje

[Komunikacije]		mjesto prebivališta = na selu		mjesto prebivališta = u gradu	
		Brij ispitanika	Struktura (%)	Broj ispitanika	Struktura (%)
Valid	Izdvajam jednako kao i prije krize	42	49,4	86	46,5
	Izdvajam manje	30	35,3	58	31,4
	Izdvajam više	13	15,3	41	22,2
	Total	85	100	185	100

Izvor: Obrada autora

Tablica 19.: Konzumiranje

[Rekreacija i kultura]		mjesto prebivališta = na selu		mjesto prebivališta = u gradu	
		Brij ispitanika	Struktura (%)	Broj ispitanika	Struktura (%)
Valid	Izdvajam jednako kao i prije krize	36	42,4	77	41,6
	Izdvajam manje	41	48,2	78	42,2
	Izdvajam više	8	9,4	30	16,2
	Total	85	100	185	100

Izvor: Obrada autora

Testiranje razlike u utjecaju krize na potrošnju stanovnika sela i grada tesra se Mann-Whitney U testom. Snaga utjecaja rangira se Likertovom skalom i to na sljedeći način:

Izdvajam manje = 1

Izdvajam jednako kao i prije krize = 2

Izdvajam više = 3.

Tablica 20: Kruskal-Wallis test

Hypothesis Test Summary

	Null Hypothesis	Test	Sig.	Decision
1	The distribution of [Hrana i bezalkoholna pića] is the same across categories of Vaše mjesto prebivališta.	Independent-Samples Kruskal-Wallis Test	,732	Retain the null hypothesis.
2	The distribution of [Alkoholna pića i duhan] is the same across categories of Vaše mjesto prebivališta.	Independent-Samples Kruskal-Wallis Test	,092	Reject the null hypothesis.
3	The distribution of [Odjeća i obuća] is the same across categories of Vaše mjesto prebivališta.	Independent-Samples Kruskal-Wallis Test	,211	Retain the null hypothesis.
4	The distribution of [Stanovanje i potrošnja energenata] is the same across categories of Vaše mjesto prebivališta.	Independent-Samples Kruskal-Wallis Test	,051	Reject the null hypothesis.
5	The distribution of [Pokućstvo, oprema za kuću i redovito održavanje] is the same across categories of Vaše mjesto prebivališta.	Independent-Samples Kruskal-Wallis Test	,221	Retain the null hypothesis.
6	The distribution of [Zdravstvo] is the same across categories of Vaše mjesto prebivališta.	Independent-Samples Kruskal-Wallis Test	,241	Retain the null hypothesis.
7	The distribution of [Prijevoz] is the same across categories of Vaše mjesto prebivališta.	Independent-Samples Kruskal-Wallis Test	,072	Reject the null hypothesis.
8	The distribution of [Komunikacije] is the same across categories of Vaše mjesto prebivališta.	Independent-Samples Kruskal-Wallis Test	,244	Retain the null hypothesis.
9	The distribution of [Rekreacija i kultura] is the same across categories of Vaše mjesto prebivališta.	Independent-Samples Kruskal-Wallis Test	,365	Retain the null hypothesis.

Asymptotic significances are displayed. The significance level is ,10.

Izvor: Obrada autora

Na temelju Kruskal-Wallis testa može se donijeti zaključak da je kriza statistički značajno različito utjecala na potrošnju alkoholnih pića i duhana, stanovanje i potrošnju energenata, te prijevoz, dok nije utvrđen statistički značajan različit utjecaj na potrošnju ostalih dobara. Promatrajući srednju vrijednost utjecaja krize na potrošnju alkoholnih pića i duhana na selu dobivamo vrijednost 1,52, dok u gradu dobivamo 1,73 što znači da je izraženiji negativan utjecaj krize na selu.

Nadalje, promatrajući utjecaj krize na stanovanje i energente može se uočiti da je srednja vrijednost kod ispitanika koji žive na selu 1,84 što ukazuje na negativan utjecaj krize, dok je

u gradu srednja vrijednost 2,07 iz čega se može zaključiti da je došlo do porasta ove komponente potrošnje.
Promatrajući utjecaj krize na troškove prijevoza dolazi se do zaključka da je srednja vrijednost utjecaja na selu jednaka 1,87 što ukazuje na pad, dok je u gradu 2,04 što ukazuje na blagi rast troškova.
Slijedom navedenog hipoteza H2 kojom se pretpostavlja da je kriza utjecala na razinu i struktura osobne potrošnje ovisi o obilježjima potrošača se može prihvatiti kao istinita.

4.5. Kritički osvrt

Početak gospodarske krize u svakoj zemlji ujedno znači pad burzovnih indeksa, cijena imovine, ali i životnog standarda stanovništva. Gospodarski ciklus se usporava, što za posljedicu ima pad potražnje za dobrima, ali i prezaposlenosti u poduzećima. Poduzeća zbog pada potražnje za proizvodima i uslugama otpuštaju i višak zaposlenika, što za posljedicu ima nezaposlenost. Nezaposlenost je izravno povezana s padom životnog standarda budući da u kućanstvima raste broj članova koji ne rade.

U ovom diplomskom radu proučava se utjecaj gospodarske krize na potrošnju kućanstva. Korišteni pokazatelji životnog standarda kućanstva preuzeti su iz metodologije Državnog zavoda za statistiku, te je anketnim putem ispitan utjecaj krize na potrošnju kućanstva.

Primjenjena metodologija dozvoljava isključivo uvid u smjer kretanja sastavnica potrošnje, dok kvantitativno ne mjeri intenzitet promjene, zbog čega utjecaj krize na strukturu potrošnje nije mjerljiv.

Nadalje, ograničenje istraživanja je i provedba anketnog upitnika online putem, zbog čega postoji potencijalni problem pristranosti budući da ispitanici mogu biti samo korisnici Internet tehnologije. S druge strane provedba upitnika bi zahtijevala fizički obilazak područja cijele Republike Hrvatske, zbog čega postoji troškovno ograničenje provedbe takvog istraživanja.

5. ZAKLJUČAK

U svijetu otvorenih tržišta kretanja kapitala barijere su većim dijelom uklonjene, čime je olakšano i širenje šokova iz drugih zemalja. Promatrana gospodarska kriza je nastala kao posljedica burzovnog kraha u SAD-u 2008. godine, koji se s vremenskim odmakom proširio ostalim zemljama svijeta. Kao zemlja otvorena prema Europskoj uniji Republika Hrvatska je kroz poremećaj gospodarskih i financijskih tokova u Europskoj uniji doživjela negativne posljedice gospodarske krize. Došlo je rasta nezaposlenosti, opstala poduzeća su bila prisiljena korigirati plaće zaposlenicima, što se odrazilo na potrošnju kućanstva. Potrošnja kućanstva ujedno je indikator kvalitete života. U ovom diplomskom radu testiran je utjecaj krize na potrošnju kućanstva. U empirijskom dijelu ovog diplomskog rada dokazano je da većina stanovnika RH smatra da je kriza umjereno ili jako utjecala na gospodarska kretanja u Republici Hrvatskoj. Utjecaj krize na dohodak pojedinca je u manjoj ili većoj mjeri izražen kod većine stanovnika Republike Hrvatske. Nadalje, većini je stanovnika smanjenje dohotka imalo za posljedicu promjene u osobnoj potrošnji. Kriza je u prosjeku negativno utjecala na potrošnju u cijelosti. Promatrajući strukturu kretanja izdataka može se uočiti da je najveći broj ispitanika bilježio pad izdataka za odjeću i obuću, nakon čega slijede alkoholna pića i duhan, te rekreacija i kultura. Najmanji broj ispitanika je zabilježio pad u komponentama hrane i bezalkoholnih pića, zdravstva, te stanovanja i potrošnje energenata. Dakle, u vremenima krize ljudi se lakše odriču luksuznijih dobara, dok su primarne potrebe manje osjetljive na pad dohotka.

Iako je kriza značajno utjecala na razinu dohotka i strukturu potrošnje većina stanovnika nije napustila svoje navike potrošnje i naučila biti zadovoljna onim što imaju. Nadalje, većina stanovnika nije naučila konzumirati svjesno i mudro u vremenima krize dok je većina stanovnika u vremenima krize naučila izbjegavati neplanirane i nepotrebne izdatke.

Testiranjem je zaključeno i da je kriza statistički značajno različito utjecala na potrošnju alkoholnih pića i duhana, stanovanje i potrošnju energenata, te prijevoz, dok nije utvrđen statistički značajan različit utjecaj na potrošnju ostalih dobara.
Nadalje, promatrajući utjecaj krize na troškove prijevoza dolazi se do zaključka da je je na selu došlo do pada, dok je u gradu zabilježen na blagi rast troškova.

SAŽETAK

U vremenima financijskih kriza dolazi do promjena u potrošnji kućanstva, što za posljedicu ima pad životnog standarda kućanstva. Promjene u potrošnji posljedica su pada dohotka kućanstva koja nastaju zbog porasta nezaposlenosti, ali i korekcije drugih primanja koja ostvaruju kućanstva.

Potrošačke navike teško se mijenjaju, zbog čega kriza prvenstveno djeluje na korekciju neplaniranih i nepotrebnih izdataka.

Dolazi do porasta zastupljenosti proizvoda i usluga koji su neophodni za život u ukupnoj potrošačkoj košarici kućanstva.

KLJUČNE RIJEČI: financijske krize, promjene u potrošnji, potrošačke navike

SUMMARY

In times of financial crisis changes occur in household consumption, what results with the weakening of the living standards of households. Changes in consumption are consequences of falling household income that arises due to the increase of unemployment, and correction of other income from the household.

Consumer habits are difficult to change, which is why the crisis primarily affects the correction of unplanned and unnecessary expenditure.

Thereby, it leads to an increase of representing the products and services that are essential for life in the total household consumption basket .

KEY WORDS: financial crisis, changes in consumption, consumer habits

POPIS GRAFIKONA

Graf 1.: GDP, Housing Wealth and Wages, Euro Area 2005-2013……..23
Graf 2.: Struktura ispitanika s obzirom na spol…..…….…….26
Graf 3.: Struktura ispitanika s obzirom na dob....……..27
Graf 4.: Struktura ispitanika s obzirom na obrazovanje...……..28
Graf 5. : Struktura ispitanika s obzirom na mjesto boravišta…….28
Graf 6.: Struktura ispitanika s obzirom na broj osoba u kućanstvu…….…..29
Graf 7.: Struktura ispitanika s obzirom na radni status…….…….30
Graf 8.: Struktura ispitanika s obzirom na radno mjesto……..31

POPIS TABLICA

Tablica 1. Radni status……..…….31
Tablica 2. Mjesečna primanja…….……..…….32
Tablica: 3 Utjecaj krize na RH……..…….33
Tablica 4. Utjecaj krize na dohodak…….…..……34
Tablica 5. : Utjecaj smanjenja dohotka na osobnu potrošnju……...……..34
Tablica 6.: Utjecaj krize na komponente potrošnje……..…..……36
Tablica 7.: Utjecaj krize na potrošačke navike…….....….…….38
Tablica 8.: Utjecaj krize na konzumiranje…….…..…….39
Tablica 9.: Utjecaj krize na navike potrošnje…….……39
Tablica 10.: Utjecaj krize na neplanirane i nepotrebne izdatke...…...……..40
Tablica 11. Konzumiranje hrane i bezalkoholnog pića…….…….41
Tablica 12. Konzumiranje alkoholnog pića i duhana…..…..…….41
Tablica 13. Konzumiranje odjeće i obuće.....…….…….41
Tablica 14. Konzumiranje stanovanja i potrošnje energenata..……42
Tablica 15. Konzumiranje pokućstva, opreme za kuću i redovito održavanje…..….42
Tablica 16. Konzumiranje zdravstva.....…….42
Tablica 17. Konzumiranje prijevoza…….…….42
Tablica 18. Konzumiranje komunikacija.…….…….43
Tablica 19. Konzumiranje rekreacije i kulture.…….…….43
Tablica 20: Kruskal-Wallis test…...…….…….44

POPIS SLIKA

Slika 1.: Utjecaj financijske krize na potrošača…….5

Slika 2.: Važnije financijske krize kroz povijest……..10

Slika 3: Usporedba prosječnog raspoloživi dohodak kućanstva u 2007. i 2011/2012 godini u RH i zemljama članicama EU (Eur)…….13

Slika 4.: Raspoloživi dohodak i potrošnja……15

Slika 5.: Prosječni izdaci za potrošnju u kriznom razdoblju RH …….18

Slika 6.: Pokazatelji siromaštva……21

Slika 7.: Kriza otežava potrošnju pojedinca ……...22

LITERATURA

Knjige

1. Babić, M. (2008): Makroekonomija, Mate, Zagreb
2. Benić Đ., Pavić I., Hashi I.,(2009): Mikroekonomija, treće izdanje, Ekonomski fakultet Split, Split
3. Blanchard, O.: Makroekonomija,treće izdanje, MATE d.o.o. Zagreb,2005., Dodatak 1- Uvod u račune nacionalnog dohotka i proizvoda , str. D-3
4. Bogović, N. D. (2002): Dugoročna obilježja osobne potrošnje u Republici Hrvatskoj, Ekonomski pregled, Vol. 53 No. 7-8, 2002
5. Dobša J. Bojanić-Glavica B. Krsto K. (2010): Istraživanje potrošnje za hranu i bezalkoholna pića kućanstava Republike Hrvatske
6. Dumičić, K., Palić, I., Šprajaček, P. (2011): Procjena učinaka konkurentnosti i bogatstva kao posljedica promjene realnog deviznog tečaja na hrvatsko gospodarstvo, Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, Vol. 9 No. 2, 2011
7. Jelčić B. (2008): Financijsko pravo i financijska znanost, Narodne novine d.d., Zagreb
8. Lee, J., Rabanal, P., Sandri, D. (2010), U.S. Consumption after the 2008 Crisis, IMF, 15/2010
9. Lovrinčević, Ž., Mikulić, D. (2003): Modeliranje osobne potrošnje u Republici Hrvatskoj EC1modelom, Ekonomski pregled, Vol. 54 No. 9-10, 2003
10. Parker, Jonathan A., Nicholas S. Souleles, David S. Johnson, and Robert McClelland. (2011): Consumer Spending and the Economic Stimulus Payments of 2008, NBER Working Paper No. 16684.
11. Peek, J. (2010): Household Reaction to the Financial Crisis: Scared or Scarred? Gatton Endowed Chair in International Banking and Financial Economics University of Kentucky
12. Petev, Ivaylo D., & Pistaferri, Luigi. (2012): Consumption in the Great Recession. Stanford, CA: Stanford Center on Poverty and Inequality.

13. Sharma, S. (2010): Ekonomska kriza i kriza ekonomske znanosti, Acta Turistica, Vol.22 No.1 June 2010

14. Smilaj, D. (2004): Javni dug i gospodarski razvoj u Ekonomija, 2004. 11(2)

15. Škare, M. Indikator siromaštva u Republici Hrvatskoj, svezak 6., br.3., Pravni fakultet – studijski centar socijalnog rada, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 1999. str.282

16. Tomić-Koludrović, I. Individualizacija potrošačke kulture u: Socijalna ekologija. 7(1998), 4, str. 357-37.

17. Underhill, P. (2006): Zašto kupujemo, Olympic International, Zagreb

18. Zelenika, R. (200): Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela, Ekonomski fakultet, Rijeka.

19. Državni zavod za statistiku, www.dzs.hr

20. Eurostat, European Commision, www.epp.eurostat.ec.europa.eu

21. Hrvatska narodna banka, www.hnb.hr

22. Ministarstvo financija, www.mfin.hr

Internet izvori:

1. http://knjiznica.sabor.hr/pdf/E_publikacije/Trends_in_quality_of_life_Croatia.pdf (12.08.2016.)

2. (http://www.nhs.hr/gospodarstvo/kosarica/ (27.08.2016.)

3. http://profitiraj.hr/svjetska-banka-snazniji-oporavak-i-smanjenje-siromastva/ (12.08.2016.)

4. Charles P. Kindleberger i Robert Z. Aliber,: Najveće financijske krize, str. 18

5. http://web.efzg.hr/dok/ETE/lskuflic//osnove/PM%2010%202010-2011%20(A).pdf, str. 19 (22.08.2016.)

6. Madžarević-Šujster S.: Učinak krize na životni standard u Republici Hrvatskoj, Radni materijali, Str 10, dostupno na http://www.mspm.hr/UserDocsImages//arhiva/files/40062//SANJA_MADŽAREVIĆ_ŠUJSTER_UČINAK_KRIZE_NA_STANDARD.pdf (13.08.2016.)